

A haza hozzá sem volt oly kegyes...

Hubay Miklós születésnapjára

„szólni tudó más nyelveken is, mondandói miatt figyelemre, bölintásra méltatott más népek előtt is...” – Illyés Gyula sorai teljes mértékben érvényesek az áprilisban 90. születésnapját ünneplő Hubay Miklósról is. Arra a magyar íróra (drámaíróra!), aki már huszonevesen (1942-től) Genfben képviselte a magyar kultúrát, aki 1947-ben mégis hazajött, mert ő itthon akart magyar író lenni. A „haza” azonban (mint sokakhoz) hozzá sem volt oly kegyes, mint azt tehetsége, embersége, magyarsága alapján megérdemelte volna. 1957-ben egyszerre bocsájtották el a *Nemzeti Színháztól*, ahol dramaturgként működött, és a *Színművészeti Főiskoláról*, ahol drámatörténetet tanított. A kor erkölcsi állapotaira jellemzően mindkét helyről úgy, hogy biztosították róla: azért ott van a másik lehetősége, a másik állása megmarad. Nem maradt meg! Ekkor drámái sem kerülhettek színpadra. Később is csak ritkán (értékkükhöz, jelentőségükhöz képest mindenképpen nagyon ritkán!). De ez már nem (csak) a kor erkölcsének és politikai döntéseinek a következménye. Ez a magyar színházi állapotok szegénységi bizonyítványa is! A magyar irodalomban a dráma mindig csak másodrangú (harmadrangú?) műfaj volt. A színház nem ösztönözte az igazán nagy írókat színdarabírásra, akik mégis értékes, újszerű drámákat írtak, azoknak inkább kedvét szegte. Hubay Miklós rendíthetetlen maradt. Sorban írta színpadi műveit, melyek közül néhány azért a magyar színpadon is nagy sikert aratott, néhánynak jutott egy-két nagyszerű előadás, de a folytatás érthetetlenül elmaradt, többnek közülük pedig itthon(!) máig sem volt értékeihez méltó színpadi megfo-

galmazása. Meggyőződésem, hogy Freud-drámája (*Freud avagy az álomfejtő álma*) a magyar drámairodalom egyik kiemelkedő, korszakos jelentőségű alkotása, mely egyelőre hiába vár egy értékeihez méltó színrevitelre. Nála is működik a magyar színház „fáziskésése”, mely úgy látszik (színház)történeti hagyomány. Gondoljunk csak Katonára, Vörösmartyra, Madáchra, Füst Milánra... Külföldről több volt a „figyelem, bölintás”, elismerés. Rómában pl. ma is, 90 évesen is örömmel látják, és ő 90 évesen is boldogan tér vissza oda, hol hosszú évekig volt a *Collegium Hungaricum* igazgatója. De szívesen visszatér a szülővárosba, Nagyváradra, s néhány évvel ezelőtt visszatért „a gyökerekhez”, meglátogatta Gömört, ellátogatott Hubóra a „névadó faluba” is.

Könyvtáramban ereklyeként őrzök egy 1941-ben megjelent kis füzetet: Hubay Miklós: *Nemzeti színjátszás drámai magyarság* c. tanulmányát. Mellette gyűjtöttem az *Összegyűjtött drámák* köteteit, a tervezett hétből hat már ott sorakozik a polcon, a hetedik talán éppen a nyomdában van, hogy a drámafordításokkal teljessé téve a sorozatot felkiáltójelként álljon a jelen és jövő magyar színházi alkotói előtt: tessék foglalkozni ezzel a hatalmas, értékes életművel, tessék megtalálni az értékeihez méltó színpadi formákat, tessék kihasználni a bennük rejlő színpadi lehetőségeket! A polcomon azonban üres helyet is hagyok, azoknak a könyveknek, amikről remélem: még csak ezután kerülnek ki Hubay Miklós műhelyéből. Az író dédelgetett tervei közül a régóta készülő Madách tanulmánykötetnek és a még remélt többinek. Ezek befejezéséhez, megírásához kívánok jó egészséget, fizikai és szellemi erőt, s küldöm Gömör, a Hubayak „öshazájának” szeretetteljes jókívánságait, forró üdvözlétét.

Hizsnyan Géza

Szász Zoltán társaságában, Rimaszombatban
Gecse Attila felvételei

A Cselényi-jelenség megfejthetetlen titka

A költő 70 esztendejének ürügyén

M. Nagy László felvétele

Boldogult ifjú koromban, valamikor a hetvenes években, úgy tekintettem Cselényi Lászlóra, mint a szlovákiai, s talán az ősszmagyar kortárs költészet egyik legnagyobb fenegyerekére. (Pedig akkortájt volt ám kikre odafigyelni a határ túloldalán is: hogy mást ne mondjak, Pilinszky és Weöres élete delejőjén dalolt, a tündéri Nagy László pedig heti rendszerességgel ontotta nagyverseit az akkor még etalonnak számító ÉS-ben.) Nemcsak azért figyeltem Cselényire, mert szülőfalum tőszomszédságában, Panyiton látta meg a világot – bár önmagában ez a tény felért egy kisebb csodával –, hanem mert aligha akadt még egy poétája a Felvidéknek, aki ennyi indulatot, félre- és meg nem értést váltott volna ki kortársaiban, divatos szóval élve a recepciók (értelmezések) ilyen gazdagságával, a fejlődés ennyi lehetőségével ajándékozta volna meg a két-kedő, a kákán is csomót kereső irodalomkritikusokat. S tette-teszi ezt folyamatosan. Ezt azonban természetesen csak később tudatosítottam. Cselényi költészete számomra az absztrahálás és az abszurdba hajló képzettársítás feszültsége miatt jelentett szellemi kalandot. A születési hely okán egyébként sem kell túlzásba esnünk: bár köz-helynek számít, hogy éppen Gömör adta a szlovákiai magyar irodalom számára a legtöbb tollforgatót, azért ter-

mett mifelénk egypár fűzfapoéta is.

Még csak nem is azért csodálkoztam rá Cselényi költészetére, mert ő is a tornaljai gimnáziumban koptatta a padot. A megtisztelő figyelem annak a költőnek szólt, aki úgy választott magának csillagot, hogy közben átrendezte a csillagos eget. Senkivel és semmivel nem törődve, konok következetességgel járta a maga útját. Pedig – már csak a nemzedéki közelség okán is – kézenfekvőbb lett volna az „egyszeműsök“ (Varga Imre, Tóth László, Kulcsár Ferenc és mások) uszályába keveredni, akik úgymond forradalmat csináltak Pozsonyban – s váltottak ki legalább annyi zsigeri ellenérzést az idősebb, az irodalom szinte kizárólagos feladatának a nemzetmentő szerepkört tartó, főleg idősebb pályatársakban –, mint Tózsér vagy Cselényi költészetében keresni és fellelni az igazi modernitást, ami a fentebb említett Juhász Ferenc-i, Nagy László-i közös gyökerekből táplálkozva kanyarodott ismeretlen, járatlan utakra.

A figyelem azért volt megkülönböztető, mert Cselényi már indulásakor par excellence költő volt (bár gyerekfejjel zenész szeretett volna lenni), s akinek – ellentétben sok modern poétával – bizony vissza-visszacsengett egy-egy szebb verssora az ember fülébe. S ennél nagyobb elismerést költő nem kívánhat, ha csak azt nem, hogy egész költeményeit fűjják az olvasók, ami, valljuk be, avantgard-költő esetében egyenlő a lehetetlennel. Márpedig Cselényi párizsi kirándulása óta (gyakran emlegetett párhuzam: Ady Endre, aki szintén második kötete után váltott hangot és szemléletet) fittyet hányt olvasói kegyeire, kávéházi felolvasások kétes örömeire, irodalmi kánonok fősodrára. Bár a mai napig hadakozik ellene, szerintem tudat alatt, vagy nagyon is tudatosan, korán felvállalta a magányos vátesz szerepét, akit legfeljebb tíz-tizenöt ember olvas, s talán annyian sem értenek. Az avantgárd költő nem a jelennek alkot. Öntörvényű, mint minden magát komolyan vevő alkotó. Ez a megállapítás ugyan azt inklinálná, hogy a jövőnek ír, ám ez legalább akkora ostobaság, mint az élet céljáról értekezni.

Akkor hát miben rejlik a Cselényi-jelenség szinte megfejthetetlen titka, tehetnénk fel a kérdést ma is, amikor, igaz, nem jobb, de nyitottabb lett a világ? Talán a szívós akaratosságban? Talán Esterházy soraiban van elrejtve az igazság? „*Ő talán a legkitartóbb, legelszántabb avantgard költőnk – mintha az ő esetében volna ennek a megjelölésnek értelme.*“ Talán az alábbi mondatban?: „*Költői szemléletének alapját korunk irodalma, filozófiája és természettudományos világnézete képezi, belőlük kiindulva keresi merészen eredeti módszerekkel a művészetek örök célját, a harmóniát.*“ Az első mondatban van valami, a második (nem tudom, ki írta) vaskos ostobaság. Cselényitől mi sem áll távolabb, mint a harmónia keresése. Ha Bartók Bélának meg tudjuk bocsátani ezt a magatartást, márpedig ő sem „fülbemászó“ szalonzenét írt, mi bajunk Cselé-

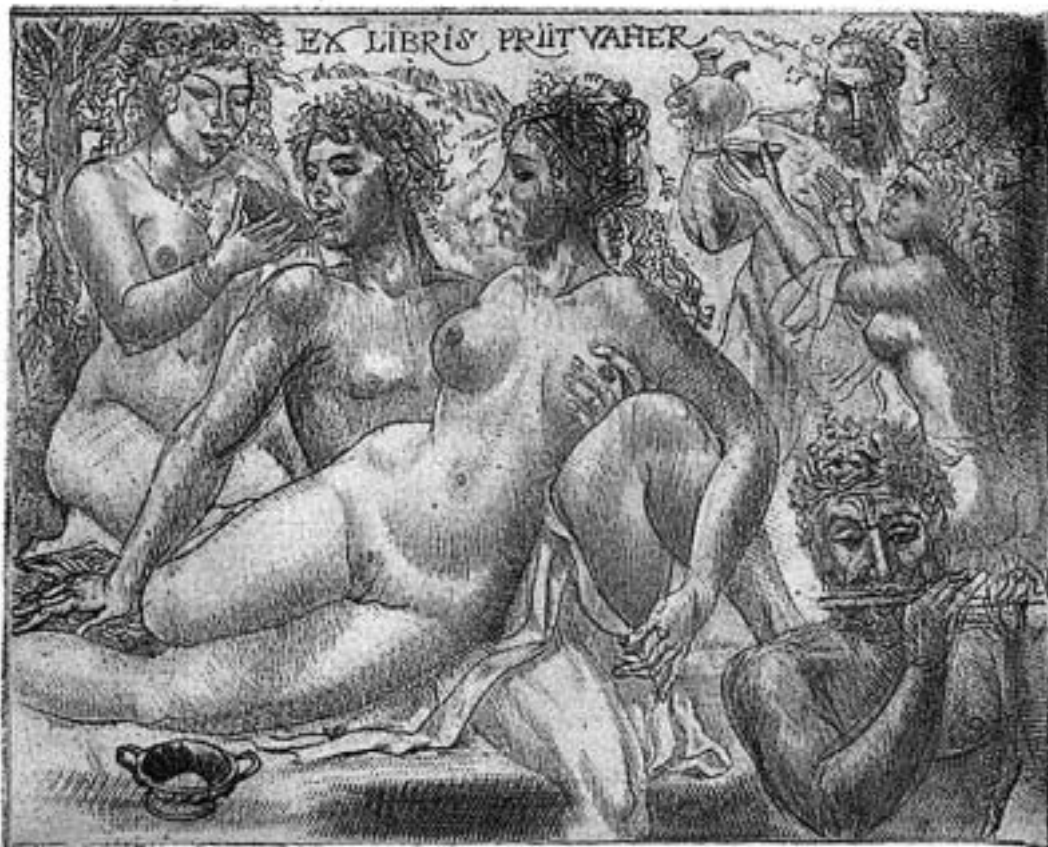
nyivel? Tartok tőle, hogy a válasz bonyolultságában is egyszerű: irodalmi életünk, azon túl, hogy szekértáborokra szakadt, véd- és dacszövetségek lövészárkaiból vizslatja egy-egy csapat a „túloldaliak” táborát, egyre nagyobb híjjával van annak a kritikusi attitűdnek, amelyet jobb híján a beleélés képességének nevezhetnénk. Ma már nagytóval sem találunk olyan kritikust, aki a Műből indul ki, és nem önmagából, vélt és valós hiátusokból, ilyen-olyan prekoncepciókból.

Cselényi emberi sorsa ugyanakkor egyszerre tipikus és atipikus. Tipikus abban, hogy pályatársaihoz hasonlóan neki is bőven kijutott a hányattatásból. Amikor magyar iskolában kezdett tanulni, a front, majd a szlovák nemzetpolitika eltörölte az iskolát. Amikor szlovák-magyar szakos tanár lehetett volna (erre szerzett képesítést), riporterként, könyvterjesztőként dolgozott. Amikor mindenki az egzisztenciáját féltette, ő elment szabadúszónak. Erre jegyezte meg Pomogáts Béla: nem elég, hogy kisebbségi, avantgárd költő, még szabadúszó is. Ilyen talán nincs is, csak a mesében. A mese azonban valahogy nem akar véget érni; mert azt hihetnénk, hogy költőnk hetven éves korára révbe ért, megbecsülés és elismerés övezi, ifjú generációk süvegelik meg, irodalmi díjakat szórnak az ölébe. Hiú ábránd! Nagytóval kell keresni kevés értőjét.

Még egy – talán ide nem illő, de kikívánczó – adalék a Cselényi-életmű és magatartásforma margójára. Nem kell ahhoz sem irodalomkritikusnak, sem esztétának lenni,

hogy kimondjam, s mégcsak nem is mondok vele újat: a háború utáni szlovákiai magyar irodalom a politika zsákutcájában vergődött évtizedeken keresztül. Ennek a sehozá sem vezető, de a körülmények kierőszakolta kényszernek – amikor sorok közt üzengetve, rejtjeleket küldözve kellett pótolni a közösség érdekvédelmét regényben, versben, minden rangú és nemű műfajban – hatalmas, szinte megsemmisítő ára volt. Több évtizednyi munka, generációk – tisztelet a kivételnek – irodalma úgy fog fennmaradni ama könyörtelen, képzeletbeli rostán, mint a valóság helytörténeti, szociológiai lenyomata. Ez sem kevés, de irodalomnak nem mindig elég. A Cselényi-életmű ebben is kivétel. Költőnk nem üzengetett a hatalomnak, hanem tette a dolgát. Társadalmunk, közösségünk más jelesei akkor sem, ma sem. Mert a világ akkor lenne itt is tökéletes, ha mindenki a dolgát tenné. A politikus képviselné a közösséget, amely felemelte, a polgármester képviselné városát, faluját, a munkás a munka becsületét, a költő az írott szó titkát. Hogy is mondta József Attila? A mindenséggel mérd magad! Cselényi László kimondatlanul is ezzel próbálkozott. Magányos lovasként, vállalva a meg nem értést, nem törődve a tökmagjankók bekiabálásaival, a szürke hegedősök vernyogásával a színpalak mögött. Ez a magatartás – népies szóhasználattal – a gömöri virtus. Adjon neki a sors még sok erőt a folytatáshoz!

Kövesdi Károly

„Mindig az igazságot, szépséget és jóságot kerestem és szerettem.“

Így fogalmazott az az ember, aki az idén, március 3-án hunyt el Budapesten, aki egyike volt azon keveseknek, akik egész életükben szívügyének tekintette a közjó szolgálatát, ezen belül a felvidéki magyarság ügyét. A vállalt szolgálatot mindenkor csendben végezte, kerülve a nyilvánosságot. **Szepesházy Kálmán**nak hívták.

A vele való első találkozásom az 1970-es évek végére nyúlik vissza. Akkortájt régészként dolgoztam a Gömöri Múzeumban, de a néprajzi gyűjtés legalább annyira – ha nem jobban! – érdekelt. A vonzalom következménye volt az is, hogy gyakorta ellátogattam (olykor ebédidő alatt is ki-kiugrottam) Nagybalogra vitéz Ibos Istvánné Zsámbok Piros nénihez. Tőle hallottam először a Budapesten élő Kálmán bácsi nevét. Személyesen csak jóval később találkoztunk. Az utóbbi években rendszeres vendég lehettem budai otthonában.

Apai ágon szepességiek, „cipszerek“ az elődei. Egyik őse volt az utolsó szepesi gróf. Édesapja selmebányai diák volt, aki ottani tanulmányait követően vette fel a Szepesházy nevet. A Coburg-uralom tisztviselőjeként előbb Ratkólehotán (ahol egy gyermekét is eltemette), majd Felsőbalogon működött. Az első házasságát négy leánygyermekkel áldotta meg az Úr. A korán megözvegyült édesapa református lelkész leányát, Sáfrány Gizellát vette feleségül, aki azon túl, hogy a „megörökölt“ leánygyermekeket anyjuként nevelte, maga is három gyermekkel ajándékozta meg férjét – ezek egyike, a legkisebbik, Kálmán, az egyetlen fiú a családban, 1919. október 25-én született Felsőbalogon. Anyjának a keresztapja nem kisebb szemé-

lyiség volt, mint Tompa Mihály. Alighanem Kálmán bácsi volt napjainkban az utolsó olyan ember, akinek a nagyapja '48-as honvéd volt. Anyai nagyapja, Sáfrány Mihály több küzdelemben is kitüntette magát. Önéletírása nyomtatásban is megjelent.

A felsőbalogi elemi iskolából, miután – édesapja nyugállományba vonulását követően, 1927-ben – szüleivel együtt Rimaszombatba költöztek, a trinanoni döntés után az Egyesült Protestáns Gimnázium államosításával létrejött Csehszlovák Állami Magyar Reálgimnázium diákja lett. Diáktársai között volt a sóregi származású Berecz István is, jeles előadóművésziünk, Berecz András édesapja is. Különösen szívesen emlékezett itteni tanárai közül Frenyó Lajosra, aki korábban Eötvös Loránd egyetemi tanársegédje volt. Mint mesélte, óráit egyetemi szinten tartotta.

Prágába ment egyetemre, ahol bekapcsolódott a MAK (Magyar Akadémikusok Köre) tevékenységébe is. A cseh főváros nagy hatást gyakorolt rá. Mint önéletírásában olvasható: „Prágában nagyon sok olyan emberrel találkoztam, akik tele voltak rajongással valami magasabb rendű dolog iránt. Ezen túl már sohasem éreztem egyedül magamat, mindig találtam olyan embereket, akikkel őszintén el tudtam beszélgetni, és megértettem őket, s ők is engem. Rájöttem, hogy kimondhatatlanul tudok rajongani mindenért, ami szép és jó, s valamilyen magasabb cél eléréseért, ha kell, le tudok mondani minden földi jóról. Lassan-lassan beláttam, hogy érdemes élni, mert az élet gyönyörű, ha néha szenved is az ember. Az a bizonyos paradicsom nem veszett el teljesen, csak a legtöbb ember nem tudja, hogy hol van. Én megtaláltam. A gyermekkori harmónikus lelki nyugalmam lassan visszatért, s a későbbi évek során rájöttem, hogy boldog ember vagyok. Köszönöm neked, Prága.“ – írja 1944-ben.

Az első bécsi döntés az ő életét is megváltoztatta.

„A visszacsatolásnak nagyon örültünk. Bízunk abban, hogy a nagy változás folytán az ország rövidesen politikailag és társadalmilag is átalakul. Sajnos nem úgy történt. A jobboldal felé fordult politikai vezetés lassan, de bizonyosan visszakanyarodott bal felé. A régi bürokrata, feudális, protekciós, méltóságos rendszer megmaradt. Voltak, akik megszokták. Én nem, s nem is fogom megszokni sohasem. Hiszek abban, hogy egyszer majd Magyarországon nem lesz különbség magyar és magyar között, s az érvényesülésnek nem a származás és protekció, hanem a tehetség lesz az alapja. S az országot nem degenerált arisztokraták, s farizeus főpapok, hanem becsületes, őznetlen magyar emberek fogják kormányozni.“ [...]

A felvidéki magyar fiatalok részére létesített kollégiumban lakott.

„Én Budára kerültem a Toldy Ferenc utcába (64. sz.) egy diákszállóba, teljesen ingyenes helyre. Csendes budai utca volt a vár oldalában. Egy éven át ott laktam a 120 legszegényebb felvidéki egyetemi hallgatóval. Nagyon jól

éreztem magamat. Tehetségtelen és rosszindulatú emberek is voltak közöttük, azonban a legtöbbünket nem az atyai százasok, hanem a tehetség és a hivatásérzet hajtott az egyetemre. Én az ún. művész-szobában laktam kb. 10 festő- és szobrásznövendékkel. Nagyon rendetlenek és bohémek voltak, de azért szerettem őket, és sokat tanultam tőlük. Tehetségesek is voltak közöttük. A szobánk hatalmas fehér falai a mennyezetig tele voltak hatalmas aktokkal és más képekkel. Aki nem vigyázott, könnyen egy palettára vagy félig elkészült képre ült. – Pénze természetesen senkinek sem volt. Az odahazulról kapott pénznek csak a felét költöttem magamra. A legnagyobb részén könyveket vettem és félretettem, s nyomorogtam a többi fiúval.“

Itt ismerkedett meg Zmeták Ernővel és Turczel Lajossal, akikkel egész életük során baráti kapcsolatot tartott.

Minden beszélgetésünk alkalmával nagy-nagy szeretettel emlékezett kiváló tanáira, Mauritz Bélára, Cholnoky Jenőre és másokra. Diplomamunkáját Rimaszombat földrajzából írta. Sajnos, ez utóbbi munka a háború során elpusztult. Az egyetem befejezését követően tanársegéd lett.

„Az egyetemen eltöltött első év életem egyik legszűfőbb éve. Rengeteget tanultam és nagyon megváltoztam. A tanszéken kívül két dolog volt rám igen nagy hatással: a gyerekek és a filozófia. A gyakorló gimnáziumban először néztem a gyerekekre, mint tanár. Pár héten át tanítottam is a II. osztályt természetrajzra. Akkor éreztem először, hogy milyen gyönyörű dolog kicsi embereket tanítani és nevelni. Rájöttem, hogy ha arra kerülne sor, hogy gimnáziumi tanár legyek, szívesen és örömmel tudnék dolgozni. De magamban elhatároztam, hogy amíg az állam fel nem ismeri az iskolák óriási jelentőségét, és amíg meg nem változik az elavult középiskolai rendszer, nem leszek tanár. – A tanítás nem jelentett számomra terhet az egyetemen se. Nagyon szép dolog önzetlenül és türelemmel átadni a tudásunkat másoknak.“

Doktori munkájának témáját szintén szűkebb pátriánkból választotta: Ajnácskő bazaltos kőzeteit dolgozta fel.

1943. október 1-jén be kellett vonulnia katonának, a kézdivásárhelyi 24. székely hegyi határőrség zászlóaljhoz.

„1944. augusztus 23-án azonban a románok kiugrottak a németek szövetségéből. Besszarábiában a németek nagy védelmi vonalát az oroszok körülkerítették, és a románok segítségével a Kárpátokon át váratlanul besétáltak a szinte védelem nélküli Erdélybe. Nyilvánvalóvá vált, hogy a háborút végérvényesen elvesztettük; Magyarországra történelmének legnagyobb pusztulása várt. Szinte fegyver és élelem nélkül a frontvonalra kerültem. Biztos voltam benne, hogy elpusztulok, mert az elvem az volt, hogy én embert ölni soha nem fogok, tehát engem ölnek meg. Nem féltem, nem estem pánikba, csak végtelenül szomorú voltam. Rettenetesen sajnáltam szerencsétlen hazámat és népemet.“ A halál torkában tesz vallomást életéről. Miután 1944. augusztus végén szovjet fogságba esett, Archangelszkben, a gulagokon töltött el éveket. Ezzel kapcsolatban soha egyetlen lázadó, keserű szót nem

hallottam tőle. Egyik, nekem írott levelében így fogalmaz: „Az első év, 1944-ben maga volt a pokol, 90%-unk elpusztult véres hasmenésben. Én azonban a négyéves lágerélet alatt nem gyűlölködő, örökös bosszúra vágyó, hanem bölcsőbb és önzetlenebb ember lettem.“

Hazatérését követően Budapesten telepedett le. Az egyetemi tanszékre nem tért vissza. Rövid ideig térképész geológusként dolgozott, majd 1949 tavaszán az államosított MAORT zalai olajmezőire rendelték. Mindig is elragadtatással emlékezett – ahogy ő fogalmazott – „a világ legszebb olajmezői“-re. (A legtöbb olajmező ugyanis mocsaras, sivatagos területeken, vagy éppen tengerfenéken található!) 1954-ben került vissza Budapestre, az akkor már szovjet irányítás alá került MASZOLAJ (Magyar-Szovjet Olaj) laboratóriumába. Feladata a mélyfúrások magmintaanyagának kőzettani, valamint makro- és mikropaleontológiai vizsgálata volt. Mint elmondja: „Amikor hozzákezdtem a hozzánk beérkező rengeteg, addig teljesen ismeretlen kőzetanyag feldolgozásához, az volt az érzésem, hogy valamilyen idegen bolygónak a területén végzek terepi kutatómunkát. Mintha Aladdin kincsekkel teli barlangjába érkeztem volna. Egyáltalán nem érdekelt már a kőolaj és a földgáz. Sokkal érdekesebbnek tartottam a Kárpát-medence belsejének eddig ismeretlen mélyföldtani feltárását“.

1964-től a Földtani Intézetben dolgozott, tudományos munkatársként. Gyakorta kényszerült szembesülni a meg nem értéssel, mellőzéssel. Csendben tűrte, azzal a meggyőződéssel, hogy az idő igazolni fogja őt. Amikor azonban elérte a nyugdíjkorhatárt (1980), elhagyta a szakmát. Mint utólag fogalmazott: „szakmai öngyilkosságot követtem el“.

Ezután már csak kertészkedett, a megtermelt javakat pedig a piacon értékesítette. Hogy ismét őt idézzem: „Alkotó típusnak születtem. Mindig arra törekedtem, hogy a semmiből valamit létrehozzak, és többet adjak a közönségnek, mint amennyit kapok“. Szerényen élt. „Én vagyok a leggazdagabb koldús, mert magamra kevesebbet költök mint egy hajléktalan, s közben alapítványokat csinálok, mint egy milliomos. Önzetlenül, mert hálát, köszönetet senkitől nem várok.“ – írta egyik levelében.

Soha nem felejtette el, honnan származik. Már 1965-ben felkérte Turczel Lajost, hogy ajánljon olyan szlovákiai magyar fiatalokat, akiket vendégül láthatna Budapesten (l. a Turczel Lajoshoz intézett levelét!). Az évek során sok fiatal embert látott vendégül, többségük ma a hazai magyar társadalmi-tudományos közélet meghatározó alakja. Később 3 millió forinttal támogatta a gyógyíthatatlan rákbetegeket ellátó Hospice Alapítványt (édesanyja is ebben a betegségben halt meg, s őt is megtámadta), 1 millió forint összegű alapítványt tett a fiatal geológusok támogatására, ugyanilyen összeggel támogatta a Rákóczi Szövetség Balog-völgyi Szervezetét, majd ugyanezt további ezer dollárral is segítette. (Engedtessen meg itt egy megjegyzés: az utóbbi szervezet 2002-ben megszűnt, hogy fogadnám el a tiszteletbeli elnökséget. A felkérést, köszönettel, elhárítottam, s Kálmán bácsit ajánlottam az illeté-

kések figyelmébe.) Ugyancsak 1 millió forint alapösszeggel az általa oly nagyrabecsült Szentpétery József ötvösművész neve alatt célalapot létesített a tehetséges rimaszombati magyar középiskolások javára (ez utóbbi alapösszegét később további 1 millióval megemelte). A *Rimaszombat és Vidéke Polgári Társulás* tevékenységét ugyancsak ezer dolláral támogatta. Szülőfaluja református templomának felújítását 200.000 koronával segítette meg, s egy nemzeti zászlót is adományozott a templomba. Képeit, köztük Csontváry-Kosztka Tivadar (1), az általa a világ legnagyobb monumentális festőjének tartott Aba-Novák Vilmos (5), továbbá Zmeták Ernő (62), Peidell János (3) és Kunt Ernő (45) képeit, azaz összesen 116 műalkotást a szolnoki *Damjanich János Múzeum*nak ajándékozta, keleti szőnyegeit (8 drb.) pedig – a Miskolcon élt Gizi nővére emlékére – a *Herman Ottó Múzeum*ra hagyta. Az utóbbi intézménynek az ásvány- és kőzettani gyűjteményét is gazdagította. Könyvtárát a rimaszombati *Tömpa Mihály Református Gimnázium*ra hagyta.

Két embert tartott példaképének: Zilahy Lajost és Mahathma Gandhit. Az előbbinek *Ami a romok alatt és a romok fölött van* c. írását (Híd, 1942) a *Szentpétery József Díj* részeként adjuk át az érintetteknek.

Szülőfaluja földjében kívánt nyugodni. Saját fejfáját sok évvel ezelőtt kifaragatta, s megőrzését Pál Dénesre bízta. A fejfa 2008. március 11-én került a helyére, az újra megnyitott helyi római katolikus temetőbe, ahová a református egyház szertartása szerint helyezték Kálmán bácsit örök nyugovóra. Az igehirdetés szolgálatát Nt. Sisák Attila helyi lelkipásztor végezte.

Temetésén unokaöccse, Bachňák Zoltán bensőséges és keresetlen szavakkal emlékezett meg róla, emberségéről. Egyebek közt emlékeztetett a fentebb már hivatkozott valomásszerű önéletírásra, amelyet 1944-ben vetett papírra az akkortájt alig 24 éves fiatalember, egyetemi tanárságát: „*Ez a mögöttem levő huszonnégy év olyan, mint egy megrakott szekér. Nekem ilyen rövid idő alatt is megadott annyi mindent a sors, amennyit másnak egy egész életen át nem ad meg. Ezért nem fáj az, hogy esetleg ilyen fiatalon meg kell halnom. Érdemes volt élnem. Ha visszatérek eddigi életemre, mosolyog a lelkem s nyugodt vagyok. Azt hiszem, aki ezt elmondhatja magáról, az boldog ember és félelem nélkül tud meghalni.*“

Az Úrnak azonban más szándéka volt vele. Nem pusztult el a lövészárokban, sem a gulagok poklában. Még termékeny évtizedeket adott neki, hogy igazolhassa, hitelesíthesse fiatalon megfogalmazott életkrédóját:

„*Csak most ismertem meg határozottan, hogy mi tesz egy embert igazán boldoggá, s hogy mi a jó és mi a rossz. Megtanultam, hogy mik az abszolút értékek a Földön, s mi a magasabb rendű célja az életünknek. Szeretni és másokkal is megszerettetni mindazt, ami igaz, jó és szép. Az az ember, aki mindig az igazságot keresi, önzetlen, megértő és jóindulatú emberbarátaival szemben, és szeret mindent, ami szép, az az ember, akármilyen sorscapások is érik, lelke mélyén mindig boldog és megelégedett. Megtanultam, hogy az igazi boldogság nem a pénz, gazdagság,*

külső siker stb., hanem a lélek harmonikus nyugalma. [...] Én úgy érzem néha, hogy már itt a Földön megtaláltam a mennyországot, megtaláltam azokat a dolgokat, amelyek egy embert a lehető legboldogabbá tehetnek. [...] Rájöttem, hogy minden érdek nélkül, önzetlenül tudok szeretni másokat, mert a szeretet boldoggá tesz.“

És ő hűséges is maradt mindehhez. Noha apja után római katolikus volt, illik rá református egyházunk jelmondata: „*Légy hű mindhalálig!*“ Ő az maradt. Hívó ember volt egész életében. De nem „szertartásos“ hívő, nem szerette a külsőségeket. Sokszor elmondta, hogy ő tulajdonképpen panteista („*mint pl. Bartók Béla*“ – tette hozzá). Számára a természet volt a templom. Nagy meggyőzőerővel fejtegette, hogy mennyire képes azonosulni a növényekkel, állatokkal, sőt még a kövekkel is.

Visszaemlékszem utolsó balogi találkozásunkra. Kisételtünk az általa vásárolt ház kertjébe, a viszonylag magas dombra. Alattunk pihent a falu, a háttérben pedig ott sötétlett a Palaszka-hegy. Visszacsendű a fülemben a szavai: „*Tudom én, Pista, hogy ez a falu már nem az a falu, ahol életem legszebb tíz esztendejét töltöttem.*“ Majd némi tünődés után hozzátette: „*De a hegyek! – azok a régiek!*“

Ő is elmondhatja Pál apostollal: „*Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam: végezetre eltétem nekem az igazság koronája.*“ (1Tim 4:7,8)

Kedves Kálmán bácsi!

Hálával gondolok a Veled töltött sok-sok órára. Köszönjük, hogy életteddel, magatartásoddal példát mutattál és mutatsz nekünk. Bocsáss meg, hogy ezúttal kitergetünk néhány dolgot a nyilvánosság elé, hisz életedben ettől tartózkodtál. Úgy éreztük, így kell tennünk. Nyugodj békében, itthon, a tieid között!

B. Kovács István

Az érettségiző fiatalember (1937)

Szepesházy Kálmán

Életem és mélyföldtani kutatásaim

Az őseimtől örökölt génjeim (apám, nagyapám is erdész volt) és gyermekkoromnak egy isten háta mögötti kis Gömör megyei faluban töltött évei, a természettel való szoros kapcsolatom arra predesztinált, hogy felnövekedve valamilyen, a természettel nagyon szoros kapcsolatban levő foglalkozást válasszak magamnak. A Rimaszombatban végzett gimnáziumi tanulmányaim alatt az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy számomra csak egyetlen, a természetrajz-földrajz szakos tanári pálya képzelhető el. Középiskolai tanárain kiváló szakemberek voltak. Nagyon szerettek bennünket, mert mintaosztály voltunk. Szerettünk tanulni, és fiúk, lányok vidáman, szinte testvéri közösségben éltünk. Különösen a négy felső osztályban, tudatosan élveztük a gondtalan diákéletünket. 1937-ben tizenhatan érettségiztünk; hatan kitüntetéssel. Én csak a természettudományokban voltam a legjobb. A többi tantárgyból többen voltak nálam sokkal tehetségesebbek, okosabbak. Erősen vizuális típus voltam. A motorikus és számmemóriám elég gyenge, az irodalmi és a nyelvek iránti képességem csak nagyon átlagos.

Volt viszont egy olyan adottságom, amelyhez hasonlóval más embereknél ritkán találkoztam: nagyfokú empátia, azonosulni tudás főleg a természettel, később a zenével és felnőtt koromban a képzőművészetekkel. Ezek a területeken számomra sok minden nagyon egyszerű, szinte magától érthető volt.

Középiskolás koromban a geológiáról jóformán semmit sem hallottam, nem is érdekelt. Viszont kicsi koromtól szerettem a növényekkel foglalkozni, kertészkedni. Gimnazistaként a kertünkben sziklakertet létesítettem, kaktuszokat gyűjtöttem. Éveken át lepkéket gyűjtöttem és preparáltam, hernyókat neveltettem.

Késői gyermek voltam, apám 59, anyám 41 éves volt, amikor 1919-ben megszülettem. Apámnak két házasságából hat lánya született. A legfiatalabb 6 éves volt, amikor a világra jöttem. A szüleim szabad szellemben neveltek, jóformán semmiben sem korlátoztak. Tízéves koromig együtt nőttem fel a falumbeli parasztyerekekkel. Cipő jóformán csak télen került a lábamra. Tavasszal és ősszel az elemi iskolába is mezítláb jártam, így nagyon megedződtem, és már 5-6 éves koromban önállóan gondolkodó, saját lábamon álló egyéniség lettem. A leckét egész életemben soha senki ki nem kérdezte tőlem. Viszont már 13 éves koromtól állandóan vállaltam néhány gyengébb tanuló korrepetálását. A zsebpénzemet magam kerestem meg, mert apám, valamilyen elvi okokból, zsebpénzt sohasem adott. A gondolkodásomat mások nehezen tudták felfogni. Gyors elhatározással, mindig önállóan, magam akartam irányítani az életemet. A leglényegesebb döntéseknél azonban a sors mindig közbeszólt, és más irányba terelte a pályámat, mint ahogyan én terveztem. Most, 84 évesen megállapíthatom, hogy a sors mindig a javamra döntött; néha megmagyarázhatatlan módon, szinte a te-

nyerén hordott. Talán azért, mert a születésemet levezető bábaasszony szerint burokban születtem.

Szülőfalumban, Felsőbalogon tízéves koromig a gyermekkorom szinte paradicsomi boldogságban telt el. Gimnazista koromban nyolc éven át Rimaszombatban, az egyéni és családi életem már nem volt boldog. Nagyon sok anyagi és egyéb probléma merült fel a családomban. Anyám éveikig súlyos beteg volt s amikor 18 éves lettem, meg is halt. Apámnak törvénytelenül nagyon lecsökkentették a nyugdíját. Csak a diákéletem volt zavartalan. Szerettem tanulni, és nagyon örültem, ha nálamnál okosabb, tehetségesebb emberekkel találkoztam. Azoktól nagyon sok érdekes dolgot lehetett megtudni.

Az érettségi tulajdonképpen nem volt nagyon nehéz, mégis nagyon izgultam előtte. Utána, 1937 őszén kevés holmival és kevés pénzzel felutaztam Prágába, és a cseh nyelvű *Károly Egyetemen* (volt német nyelvű is) beiratkoztam a természetrajz-földrajz szakos tanári szakra. Mérnöknek készülő unokatestvéremmel sikerült nagyon jó albérleti szobát szereznünk. A családomban nagy szeretetben éltünk együtt, ennek ellenére én valahogy nem éreztem magamat szabadnak. Prágába érve gyökeresen megváltozott az életem. Csak szlovákul tudtam valamelyest beszélni, a cseh nyelvet Prágában kezdtem elsajátítani. Nagyon kevés pénzzel kellett gazdálkodnom. A nagy szegénység azonban egyáltalán nem okozott gondot. Teljesen önálló, szabad ember lettem. Élveztem, hogy úgy élek, ahogy akarok, és csak olyan dolgokat tanulok, amiket szeretek. Pedig akkor még 18 éves sem voltam. Megtanultam a pénzemet fillérekre beosztani és észszerűen felhasználni.

A nagyon egyszerű és olcsó étkezésen kívül olykor színházra, operára, mozira és könyvekre is teltt. Prága csodálatosan szép város volt. Gyorsan megszerettem, és megszoktam a nagyvárosi életet. A magyar diákszervezet, a MAK (= *Magyar Akadémikusok Köre* – a szerk. megj.) Vencel téren levő klubja ideális hely volt a szabad órák eltöltésére. Egyetlen előadást el nem mulasztottam az egyetemen. Este odahaza is folytattam a tanulást. Így igen gyorsan kezdtem csehül megtanulni. Az első szemeszter végén már sikerült jelesre kollokválnom. Prágában a nyomorhoz közelálló szegénységben megint kezdtem olyan maradéktalanul boldog lenni, mint amilyen kisgyermek koromban voltam.

Az egyetemen a geológia csodálatos professzora, **Radim Kettner** volt rám a legnagyobb hatással. Ő volt a cseh geológia vezéregyénisége, ragyogóan adta elő a geológia alapját jelentő általános földtant. Mindenki rájongva szerette. Prága környékének a csodálatos földtani felépítése, amellyel tanulmányi kirándulásokon ismerkedtem meg, egy addig ismeretlen világot jelentett számomra, s valósággal lenyűgözött. Elhatároztam, hogy a tanári diplomát feltétlenül megszerzem, de ha lehetséges lesz,

inkább terepen dolgozó geológus leszek. Prágát örökre a szívembe zártam, s az ott eltöltött hónapok életem egyik legboldogabb szakaszát jelentették számomra.

1938 novemberében, néhány izgalmas hónap után a Felvidék magyarlakta részét, teljesen igazságosan, Magyarországhoz csatolták. A felvidéki magyaroknak ez a dolog sem azelőtt, sem azután nem érzett boldogságot jelentett.

Prágába nem térhettem vissza. Budapesten, az akkori *Pázmány Péter Tudományegyetemen* folytattam a tanulmányaimat. A Duna-parti panoráma egyedülállóan szép volt, ennek ellenére Budapestet soha nem tudtam úgy megszeretni, mint Prágát. Más volt itt a társadalom, nagyobbak voltak az osztálykülönbségek, és mások voltak az egyetemi hallgatók is. Tanáraim azonban a prágaiaknál sokkal jobbak voltak. Életem egyik legnagyobb csodájának tartom, hogy pár éven át **Cholnoky Jenő** földrajz-professzor tanítványa lehettem. Ő óriási tudású szakember, a lényegét tökéletesen meglátó zseni, ragyogó pedagógus és előadó, azon kívül írói és festői képességei is rendkívüliek voltak.

Mauritz Béla a kristálytant, ásványtant és kőzettant, **Dudich Endre** az állatrendszertant szinte tökéletes szinten tanította. A geológia professzorát, **Papp Károlyt** azonban össze se lehetett hasonlítani Radim Kettnerrel. Papp Károly egészen kiváló geológus volt, de nem való volt egyetemi tanárnak. Kinevezését geológusi életműve megjutalmazásának tekintette. Ez az összeállítás a történelmi Magyarország legfontosabb, legjobban feldolgozott geológiai lelőhelyeinek a képződményeit ismertette, a paleozoikumtól a paleogénig bezárólag. Előadása, illetve felolvasása közben felrajzolta a táblára a leghíresebb feltárások szelvényeit, és felírta a vezérvölvek neveit. Kinevezésekor részére megállt az idő; összeállítását négyévenként megismételve változatlan formában közölte a hallgatókkal közel 30 éven át. Ez idő alatt semmit se fejlődött. A hallgatókkal semmilyen kapcsolatot nem tartott. A kollokviumokon és vizsgákon évtizedeken át ugyanazok voltak a kérdései. Ha valaki semmit se tudott, ő maga mondta el a feleletet, és mindenkinek csak jelest írt be az indexébe.

Az őslénytani oktatás szünetelt; az általános földtan oktatása szintén. Erre a célra a felesége által magyarra fordított **Schoffer-féle** népszerű általános földtan szolgált. A tektonikát, aki akarta, megtanulhatta **Telegdi Róth Károly** *Magyarország geológiája I.* című kézikönyvéből. (A II. kötetet Trianon miatt már nem tudta megírni.) Ez a mű a két világháború között megjelent legkiválóbb magyar földtani kézikönyv. A tanársegédei még Papp Károlyon is túltettek. Az én időmben a **Bogsch László** adjunktus által tartott általános földtani gyakorlat és a **Bartók Lajos** által vezetett őslénytani gyakorlat egyenlő volt a nullával. A Papp-tanszék kis és nagy szakmai földtani kirándulásokat nem rendezett. Ezt a hiányt a Mauritz által vezetett csodálatos hétvégi exkurziók és az év végi, felejtethetlen, háromnapos nagykirándulások pótolták.

Papp Károly előadásaiban tulajdonképpen komolyabb

hibák nem voltak. Butaságokra ő sohasem oktatott. Csak nagyon kevés volt, amit nyújtott. Csupán néhány százaléka volt annak, amit adnia kellett volna. A többi kitűnő professzoraink hatalmas tudásukat lényegretörően leegyszerűsítve, maximális mennyiségben igyekeztek nekünk átadni. Úgy gondolom, hogy Papp Károly nem volt tisztában azzal, hogy egy egyetemi oktatónak mi a feladata. Ő inkább egy talpig becsületes, buzgó hívő keresztény a vidéki kúriájában, kis földbirtokán éldegélő nyugalmazott méltóságos úr volt, aki az egyetemi tanárságot nem hivatásnak, hanem jó geológusi munkájáért jutalmul kapott mellékfoglalkozásnak tekintette.

A természettudomány szakos egyetemi hallgatóknak a Múzeum krt. 4/a szám alatti alagszobában volt egy nagyon sokunk által kedvelt klubja: a *Természetrajzi Szövetség*. A klub két helyisége közül az egyik tanulószoba, a másik amolyan társalgó, pletykacentrum volt. A szabad időnket, lyukasóráinkat nagyon szívesen töltöttük ebben a klubban. Itt nagyon jól meg tudtuk ismerni egymást, és minden jót, rosszat meghallhattunk a tanszemélység minden tagjáról. A klubban nagy szerelmek is létrejöttek, melyeknek később gyakran házasság lett a vége. Nagyon szerettem ezt a klubot. Bár én, mint szegény, ismeretlen felvidéki diák, olyan voltam ott, mint egy jelentéktelen, szürke veréb.

A szövetségben ugyanis nagyon sok olyan hallgató volt hangadó vezéregyéniség, akinek az apja közismert közéleti nagyság volt. A kollegáim között volt a híres Entzdinasztia tagja, **Entz Géza** egyetemi tanár fia, **Entz Béla**, **Koch Antal** unokája, **bodrogi Koch Ottilia**, **Schréter Zoltán** és **Vigh Gyula** híres geológusok fiai, **Schréter Zoltán** és **Vigh Gusztáv**, **Taegen Henrik** unokaöccse, **Radnoty Egon**, **Reichart Róbert** mineralógus öccse, **Reichart Gábor**, **Papp Károlyné** unokahúga, **Balogh Rózsa Györgyike**, a híres **Pantó** mérnöki család tagja, **Pantó Gábor** stb. Ezek a fiatal emberek már igen sok előnyt jelentő ismerettel kezdték egyetemi éveiket. Én pedig egy kevés információval rendelkező, ismeretlen, jelentéktelen, felvidéki kis senki! Ez azonban engem egyáltalán nem zavart. Boldogan hallgattam és élveztem a rengeteg kitűnő előadást. Volt néhány igen jó barátta vált évfolyamtársam: **Szabadi Jancsi**, akivel már Prágában összebarátkoztam, **Izpaiz Ferenc**, **Pojják Tibor** és mások.

Közben kitört a második világháború. Nagyon megnehezült az életünk. Egy évig a felvidékiek kollégiumában laktam, majd később igen szegényes albérletekben. Mindezek ellenére nagyon boldog diákéletem volt. A tanári diplomát Budapesten is feltétlenül meg akartam szerezni. Tanárképzős voltam, két indexem volt. Ezért és a tandíjmentességért rengeteget kellett kollokválnom, de már nagyon megszoktam, és nem is izgultam a vizsgák előtt. A szaktárgyaimból jelesnél rosszabb jegy nem került az indexembe. Azt a szándékomat Budapesten sem változtattam meg, hogy valamikor majd térképező geológus leszek. A geológusi doktorátus elérése azonban elég nehéz célkitűzésnek látszott. Akkoriban nagyon kevés geológusra volt szükség Magyarországon, kevés embert vettek

fel geológus doktorandusnak. Egy geológiai prozemináriumi előadásom után azonban Bogsch László valahogy felfigyelt rám, és közölte velem, hogy doktorandusz lehetek a Papp-tanszéken, sőt kilátásba helyezett egy nemzeti múzeumi állást is számomra. Engem azonban nagyon lekötött a tanári diploma megszerzése. A doktorátusra csak a tanári diploma megszerzése után gondolhattam.

A geológiai foglalkozás előmunkálatait azonban megkezdtem. A nyári szünidőkben geológiai terepi segédmunkát vállaltam. 1940-ben egy nyáron át **Kéz Andor** földrajzprofesszor mellett folyótérep-kutatásban vettem részt Kárpátalján. 1941-ben három székely műegyetemi hallgatóval több héten át Csík megyében, Balánbánya környékén végeztem terepi munkát. 1942-ben a nyarat a Gömör megyei Ajnácskőn töltöttem, ahol a doktori disszertációmhoz gyűjtöttem bazaltmintákat. 1943 nyarán **Földvári Aladár**ral Kassa mellett, a Csermely-patak környékén végeztem terepi geológusi segédmunkát. Negyedéves koromban, 1941 nyarán a sors váratlanul beleszólt az életembe, és azt más irányba terelte. Mauritz professzor adjunktusa, **Sztókay Kálmán** magához hívott, és közölte velem, hogy **Fekete Zoltán**, a tanszék tanársegédje, aki a kristálytani és kőzettani gyakorlatokat végezte, egészen kitűnően, megválna a tanszéktől, mert pályázat útján tanári állást nyert a keszthelyi akadémián. Utódjául Mauritz professzor engem szemelt ki. Megdöbbenett a dolog, hisz a Mauritz-tanszéknek óriási tekintélye volt. Oda doktorandusnak bekerülni is csak egészen kivételes tehetségnek sikerült. Mit kereshetek én ott, egy 21 éves kis senki? Végül is elvállaltam a tanársegédi állást. Szeptemberben befejeztem a szakvizsgámat, és októberben már én vezettem a gyakorlatokat. Így már az utánam következő évfolyam tagjait is tanítottam. Mauritz professzor tulajdonképpen kényszerhelyzetben volt. A két, előttem végzett, nálam tehetségesebb doktorandus, Pantó Gábor és a már pár éven át szinte gyarornokként a tanszéken dolgozó **Szurovy Géza** akkor már máshol vállalt állást. Úgy látszik, nálam megfelelőbb embert nem találtak. Szerencsémre nem okoztam csalódást. A vártnál jobban megálltam a helyemet. A Papp Károly tanszéke helyett a Mauritz-tanszéken lettem doktorandus, és a doktori disszertációm tárgya már kőzetan lett. Folytattam a Mauritz professzor és Reichart Róbert által megkezdett magyarországi bazaltos kőzetek vizsgálatát.

A Mauritz-tanszéken két éven át csodálatos életem volt. Rengeteget tanultam, hogy az általam végzett kristálytani és kőzettani gyakorlaton ne valljak szégyent. Mauritz professzor ideális főnök volt. Szenvedélyes pedagógusként még a vizsgák alkalmával is tanított. Minden hallgatót ismert, mindennel törődött. Nagyvonalú volt és szerény. A vizsgákon szigorú volt, de türelmes és igazságos. Egyéniségéből olyan szakma- és emberszeretet áradt, hogy az egész tanszéken mindig valami nyugodt, csendes, boldog hangulat uralkodott. Mauritz professzor hatására petrográfus lettem. A gyönyörű, mutatós ásványokat nagyon egyszerűeknek tartottam. Sokkal jobban megszerettem a kevésbé mutatós, de gyakran rettentően

bonyolult és változatos kőzeteket. A kőzetek csodálatos birodalmát sokkal érdekesebbnek találtam az ásványokénál. A tanársegédi állást egy fiatalember részére ideális foglalkozásnak tartottam. Egyetemi tanári ambícióim sohasem voltak. Távlabbi életcéloknak továbbra is a térképező geológusi foglalkozást tartottam.

1942-ben megszereztem a tanári diplomát. Gyakorló tanárjelöltként a Trefort utcai gimnáziumban tanítottam. 1943-ban, szeptemberben, summa cum laude ledoktoráltam ásvány-kőzetanból. Melléktárgyaim a geológia (Papp Károly) és földrajz (**Bulla Béla**) voltak.

Még évekkel korábban besoroztak katonának. Évenként kellett halasztást kérnem. Diplomáim megszerzése után halasztást már nem kérhettem. 1943. október 1-jén be kellett vonulnom katonának, a kézdivásárhelyi 24. hegyi határvédész zászlóaljhoz. Fizetéstelen szabadsággal továbbra is a tanszék állományában maradtam. Az utódom **Zékyné Fux Vilma** lett, egy egészen kiváló ember és szakember. Előzőleg Debrecenben, Telegdy Róth professzor tanítványa és tanársegédje volt.

Életemnek egy nagyon boldog szakasza lezárult. Megváltam fehér tanársegédi köpenyemtől, és a Sztrókaytól kapott zöld katonaládával Rimaszombatba utaztam, hogy elbúcsúzzam 82 éves apámtól és hozzátartozóimtól, majd továbbutaztam Kézdivásárhelyre, egy újfajta életbe.

Második diplomám megszerzésével tehát életem első nagy korszaka lezárult. Nem kellett többé vizsgákra készülnöm. 18 évig tartó szakadatlan tanulásom során sose jutott arra időm, hogy magammal behatóbban foglalkozzam. Huszonnégy éves koromra érett férfi lettem. Sor került arra, hogy magamba nézzek, és igyekezzek megállapítani, ki vagyok, mi vagyok, mi az életem célja és értelme, mik a jó és rossz tulajdonságaim, mik a szellemi képességeim. Az életem fontos alapja az, hogy nem túl erős, de lényegében makkegészséges szervezetű ember vagyok. Egy ember életében ez a legfontosabb dolog. Megőrzésére nagyon kell vigyázni. Jó képességű, de nem kimagaslóan okos ember vagyok, de nagy bennem a tudásvágy és az érdeklődés sok minden iránt. Szellemi példaképeimtől megtanultam, hogy mindig a dolgok lényegét keressem, kutassam. Ne pazaroljam az agykapacitásomat mutatós, de lényegtelen részletekre. Gyermekkoromtól kezdve mindig a természet és a természettudományok érdekelték. Ötödéves koromban azonban kénytelen voltam filozófiával is foglalkozni. Kiderült, hogy a filozófia nagyon sok segítséget nyújtott az önismeretem és életszemléletem kialakulásához. Különösen a filozófiatörténet (**Brandenstein**) és az etika (a csodálatos **Korniss Gyula**) hatott rám nagymértékben. Megismerkedtem a különböző nagy filozófusok több ezer éves elmélkedése alapján kikristályosodott abszolút értékek, az igazság, szépség és jóság értelmével és fontosságával. Azt, hogy mi az abszolút szép és abszolút igaz, emberi aggyal nem lehet megállapítani, mert minden relatív. Ezért van szükség filozófiailag egy képzeletbeli abszolút igaz és abszolút szép emberfeletti filozófiai fix pont szükségességének a feltételezésére. (Ezt a fix pontot lehet Istennek tekinteni.) A jóság fogalma

nagyon egyszerű és mindenki által gyakorolható: azt kell tenni másokkal, amit magunknak kívánunk. Hogy mi abszolút szép és igaz, azt emberi ésszel alig lehet biztosan megállapítani; de ez nem is lényeges. Az a fontos, hogy eszünkre és szívünkre hallgatva megalkuvás nélkül, tántoríthatatlanul keressük azokat, akik következetesen azt teszik egy életen át: a vallási, politikai és büntetőjogi parancsok nélkül is erkölcsös embert. Ez a boldogság elérésének a titka is. Aki pénzben, hatalomban, hírnévben véli megtalálni a boldogságot, csak nagyon rövid ideig lehet boldog. Kornisától megtanultam, hogy tartós boldogság eléréséhez két dolgra van szükség: jó egészségre és tiszta erkölcsi életre.

Megállapítottam magamról, hogy csak a vizuális memóriám jó, a számmemóriám és a motorikus memóriám gyenge. Szélsőségesen alkotó típus vagyok. Azért jöttem a világra, hogy a semmiből valamit létrehozak: szellemileg, anyagilag és erkölcsileg valamit adjak a közösségnek. Segítenem kell Istennek a teremtésben. Minden téren csak építenem kell és nem rombolnom.

Ahogy nőttek az ismereteim, úgy nőtt a csodálatom is a világmindenséggel és ennek működésével szemben. Részemre minden legkisebb növény és állat egy-egy csoda volt. Az ásványoknak és a kőzeteknek is van élete. Az égitesteknek a működése félelmetesen csodálatos és titokzatos. Nem igaz, hogy az emberi agy a természet minden titkát meg tudja magyarázni. A materialisták erőlködése meddő dolog. Hiszek abban, hogy létezik valamilyen, emberi ésszel fel nem fogható magasabbrendű természeti erő, amely a világmindenség működtetését irányítja. Nekem, természetvizsgáló embernek ez az istenem, nem az emberek által kreált mitológiai, emberszabású Isten. Tehát én filozófusként és természetvizsgálóként is hívő vagyok, nem vagyok ateista.

Magamba nézve, mindent összegezve, a következőket állapítottam meg magamról: az életszemléletem realista. A dolgokat a maguk valóságában szemlélem, nem idealizáltan eltorzítva. (A parasztok és a kínai emberek ilyenek. A germánok és a szlávok hajlanak a torzításra.). Erkölcsileg idealista vagyok. Hiszek a három abszolút érték szükségszerűségének elismerésében, és az azokon alapuló erkölcsi törvények, ideák kötelező erejében. Tudományelméletileg pozitívista vagyok. Az idealistákkal és a materialistákkal szemben az a véleményem, hogy a tudományokban csak az biztos, hogy semmi se biztos.

Mindent összegezve, megállapítottam magamról, hogy 24 évesen, szervezetileg egészséges, kiegyensúlyozott lelkivilágú és életszemléletű, nyugodt és boldog ember vagyok. Az életem értelmével, céljaival nincsenek problémáim. Szeretek dolgozni, a munka számomra szükségszerűség. Van önkritikám, magammal szemben maximalista vagyok minden téren. Nincs bennem irigység mások sikerével vagy gazdagságával szemben. Szeretem és nagyra értékelem a nálam tehetségesebb embereket, és szívesen tanulok tőlük. Nagy adománya a sorsnak, hogy rengeteg könnyen elérhető dolog nagyon-nagyon boldoggá tud tenni. A kellemetlen dolgokat pedig könnyen el

tudom felejtani.

Ilyen tiszta szívvel és nyugodt lelkiismerettel vonultam be katonának. Úgy éreztem, hogy egyszerű és boldog lehet az életem, ha nem lenne ez az esztelen háború. Egy évig voltam katona a 24. székely hegyi határőrségi zászlóaljnál Berecken, Kézdivásárhelyen és Tusnádfürdőn, ahol 1943-44 telén elvégeztem a három hónapos tartalékos tisztiiskola első évfolyamát. (1944 nyarán gyorstalpalással ugyanott, három nap alatt a tisztiiskola második évfolyamát is elvégeztük, de arról már semmi igazolást nem kaptunk.) A rangom karpaszományos tizedes volt. (A szakaszvezetői rangról már nem értesítettek bennünket.) A katonaság nem volt nekem való foglalkozás. Nem voltam mintahonvéd, de igyekeztem megállni a helyemet. Soha nem volt velem különösebb probléma. Nem voltam geológus, nem voltam tanársegéd, csak egy akarat nélküli báb, aki feladta minden önállóságát, gondolkodását és szabadságát, mert csak úgy lehetett kibírni és elviselni ostoba emberek végnélküli ostoba basáskodását. Voltak néhányan, akik kidőltek. Én többedmagammal megszoktam a katonaeletet. Egy idő után már nem is volt terhes és elviselhetetlen. Nem gondolkodtunk, már csak neveltünk a sok ostoba parancson. Volt azonban egy pozitívuma is a katonáskodásomnak. Az állandó fizikai túlterheléstől rettentően megedződtem, megerősödtem. A lelki nyugalmaimat, békémet semmi se tudta megzavarni. A legmostohább körülmények között is, amikor takarodó után lefeküdtem, lehunytam a szemem, s megkínózva, holtfáradtan magamba néztem, lelkem mélyén egy tiszta tavat láttam, és boldogan aludtam el.

1944 tavaszán és nyarán Berecken voltam katona, a századunk menetszázad lett tábori szám alatt. Készültünk bevetésre a keleti fronton vagy a délvídeken. 1944 augusztusában bennünket, karpaszományosokat Kézdivásárhelyre, a pótzászlóaljhoz helyeztek. Ott egy pár hétig nagyon jó dolgom volt. 1944. augusztus 23-án azonban a románok kiugrottak a németek szövetségéből. Besszarábiában a németek nagy védelmi vonalát az oroszok körülkerítették, és a románok segítségével a Kárpátokon át váratlanul besétáltak a szinte védelem nélküli Erdélybe. Nyilvánvalóvá vált, hogy a háborút végérvényesen elvesztettük; Magyarországra történelmének legnagyobb pusztulása várt. Szinte fegyver és élelem nélkül a frontvonalra kerültem. Biztos voltam benne, hogy elpusztulok, mert az elvem az volt, hogy én embert ölni soha nem fogok, tehát engem ölnék meg. Nem féltem, nem estem pánikba, csak végtelenül szomorú voltam. Rettenetesen sajnáltam szerencsétlen hazámat és népemet.

Nem haltam meg.

1944. augusztus végén szovjet hadifogoly lettem. Az egyszerűség kedvéért szeptember 1-jét jelöltem meg fogóságba esésem napjának. Két hétig tartó ide-oda hurcolás és teljes koplalás után két hetet egy Szeret folyó melletti város, Roman gyűjtőtáborában töltöttem, majd két hétig tartó szállítás után, 1944. október 16-án Arhangelszkbe érkeztem, és ott a 7211. számú lágerben közel négy évet töltöttem. Az első év a háború alatt valóságos Auschwitz

volt. 40 %-unk elpusztult. A hadifogságot én túléltem; sőt, a sors valóságos őrangyalaként állt a hátam mögött. Négy évig lényegében komolyabb beteg sem voltam; pedig az első tél maga volt a pokol. A katonaság alatt egy gondolkodás és akarat nélküli báb voltam. Fogságba esésem után egy ideig még az sem. Még számom sem volt, mint az internált zsidóknak. Ha meghaltam volna, véres hasmenés miatt, csontra, bőrre lefogyva, azt idehaza soha senki meg nem tudta volna. Sok idő eltelt, amíg pontosan regisztráltak bennünket, és csak jóval a háború befejezése után tudtunk magunkról egy vöröskeresztes lapon életjelt adni. Csoda volt, hogy az első sarkvidéki telet túléltem. Szerencsémre szellemileg nem omlottam össze, nem butultam el, mint a legtöbb. Hideg ésszel, nagy önuralommal és kitartó munkával sikerült hatalommal rendelkező pozíciókba kerülnöm, s így fékezni tudtam néhány gátlástalanul, brutálisan basáskodó öreg hadifogoly emberpusztító tevékenységét. Magamat nem kímélve, éveken át pihenés nélkül dolgoztam azért, hogy minél többet élve kerüljünk haza. A hatalommal járó előnyöket soha nem használtam ki; hálát senkitől sem vártam. Legtöbbet a hidegtől és kezdetben az éhségtől szenvedtünk. Megismerkedtünk a farkaséhséggel, a skorbuttal. Tekintve, hogy túléltem a fogságot és a sok szenvedést, a négyéves fogság sok szempontból a hasznomra vált. Tapasztaltabb és bölcsebb lettem. A sok szenvedés és megalázás egyeseket embergyűlölővé és gonosszá tesz, másokat megnevesít. Én az utóbbiakhoz tartozom. A sok propagandista agy mosás jóvoltából a szovjet rendszert kívülről megismertük. Tekintve azonban, hogy egy nagy cellulózkombinát dolgozóival három műszakban éveken át együtt dolgoztunk, megismertük belülről is. A létért való állandó küzdelemben senki se színészkedett, mindenki magát adta. Egymásnak minden jó és rossz tulajdonságát megismertük, egymás lelkébe láttunk. A hadifogságunk az emberismeret magasiskolája volt. Idehaza a legtöbb ember csak színészkedik. A lágerben az egyes emberek értékét kizárólag, könyörtelenül csak a szellemi, főleg pedig a fizikai teljesítménye szabta meg, valamint az erkölcsi tulajdonságai.

Megnőtt előttem a munka becsülete. Minden munka szent, a legalacsonyabb rendű fizikai munkát sem szabad lenézni. A sok éhezés meggyőzött arról, hogy minden enivaló szent; az élelmiszerekkel nem szabad tékozlóan bánni. Ha már benne éltem, a szovjet rendszert igyekeztem minél alaposabban megismerni; mindent, amit csak lehetett, megtapasztalni. Soha senkinek nem volt módja olyan alaposan belelátni a szovjet életbe, mint nekünk, hadifoglyoknak. A szocialista rendszernek nemcsak rossz, hanem jó oldalai is voltak. Végső következtetésem mégis az volt, hogy ez a rendszer előbb-utóbb meg fog bukni, ha nem is olyan gyorsan, mint ahogy az bekövetkezett. Ennek okai a következők:

Az erkölcsi törvények, ideák. Materialista alapon egy ember sem kötelezhet egy másik embert erkölcsi ideák elfogadására. Materialista alapon nem lehet erkölcsant csinálni. Sem **Marx**, sem **Lenin**, sem **Lukács György** nem

írt etikát. Erkölcs nélkül pedig minden rendszer előbb-utóbb összeomlik. Lenin szerint a szocialista erkölcs tan mindössze egy mondat: erkölcsös az, ami a proletárorszálynak hasznára van. De hát hol van az az abszolút ész, amely képes biztosan megállapítani, hogy mi van hasznára a proletariátusnak? Marx és követői szerint minden csecsemő hibátlan embernek születik. A nevelés és a szociális körülmények hatására lesz az egyikből szent, a másikból bűnöző. A körülmények változhatnak a tulajdonságaikon, a magunkkal hozott génjeinkben azonban vannak megváltoztathatatlan tulajdonságaink is.

Marx szerint ha majd megszűnik a kapitalista kizsákmányolás, a kommunizmusban általános jólét lesz, és a jólétben mindenki automatikusan erkölcsössé válik. Ez az elképzelés elképesztő ostobaság. Ennek alapján minden gazdag embernek erkölcsösnek kéne lenni. A valóság az, hogy egy embernek az erkölcsi tulajdonságai teljesen függetlenek a szellemi és fizikai képességektől, valamint az anyagi körülményektől. A kapitalista kizsákmányolás nem egyedüli, csak egyike a különféle kizsákmányolásoknak. Az emberi aljasság, butaság, hozzá nem értés nagyobb kizsákmányolást okozhat, mint egy tehetséges és becsületes kapitalista. A Szovjetunióban az értéktöbblet megbízható pártemberek által történő felhasználása az államkapitalizmushoz vezetett. A némenklatúra által kinevezett tehetségtelen vezetők gyakran lecsökkentették a többletértéket, és ennek elosztását is esetleg igazságtalanná tették.

A kereszténység 2000 éven át szeretetet és megbocsájtást hirdetett a gyűlölettel szemben. Az emberiség mégsem lett jobb. Mi nőhet ki egy olyan rendszerből, amelynek egyik alapja az osztályharc állandó fenntartása és a gyűlöletkeltés?

Hadifogságom alatt nagyon sok mindent tapasztaltam, nagyon megváltoztam; egy kissé bölcsebb lettem. Négy év alatt, a saját életem és munkásságom alapján, gyakorlatban ismerkedhettem meg azzal, milyen dolog nemcsak a legnagyobb nyomorban, hanem vezető pozícióban, jólétben élni, és mások felett hatalommal rendelkezni. Rájöttem, hogy engem sem a bőség, sem a hatalom nem tud igazán boldoggá tenni, csak fokozott, nyomasztó felelősségérzetet eredményez. Meggyőződésemmé vált, hogy a jövőben az életem célja csak olyan alkotó tevékenység lehet, amellyel gazdagabbá és jobbá tehetem az emberi közösséget.

1948. július 23-án, három hétig tartó, csodálatos vonatkozás után érkeztem meg Máramarosszigetre, onnan Debrecenbe. Édesapámhoz, az ismét Csehszlovákiához került Rimaszombatba nem mehettem, hiszen állásom és állandó lakhelyem Budapesten volt. A karantént Gizi nővéremnél Kazincbarcán töltöttem. Budapestre utazva jelentkeztem munkára a Mauritz-tanszéken, ám nem akartam ott maradni. Öt évi távollétem alatt ott már minden megváltozott. Azonnal kértem az áthelyezésemet a *Földtani Intézet*hez, ahol az akkori igazgató, **Szalai Tibor** szívesen fogadott térképező geológusnak, és azonnal terepi munkát is adott. Két hónapig dolgoztam Órszentmiklós

környékén **Szentes Ferenc** mellett, majd a Mecsekben Zengővárkony mellett Sztróckay Kálmánnal, segédként. Az áthelyezésem azonban nagyon késett, 1949 elején Budapesten Radnoty Egon kollégám adott szállást három társbérletes, József körúti romos lakásában. 1949. március legelejién behívtak az *Iparügyi Minisztériumba*. Lekádereztek (**Czottnér, Székely, Szegő**), és közölték velem, hogy a Földtani Intézethez nem mehetek, ellenben menjek le Zalába, az államosított **MAORT**-hoz (=Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság – a szerk. megj.), ahol a szabotázspár után nagy geológushiány volt. Én vállaltam a felkínált állást, hiszen a háború alatt idehaza mindenem elveszett, így a sors akaratából ismét nem lehettem térképező geológus. Már másnap levittek Nagykanizsára. Néhány héten át ott kezdtem megismerkedni a szénhidrogénkutatás alapjaival, melyekkel korábban egyáltalán nem foglalkoztam. A MAORT főgeológusa a börtönbe került **Papp Simon** és **Barnabás Kálmán** után **Kretai György** lett, a főnököm pedig a kutatás főgeológusa, **Tomor János**. A vállalat még akkor is világszínvonalú munkát végzett. A mérnökök, geológusok és a munkások kiváló szervezethez tartoztak, mintaszerűen dolgoztak. Mindenki a legnagyobb jóindulattal fogadott és tanítgatott. Gyorsan elsajátítottam egy fúrás geológus legfontosabb tennivalóit. Hamar kikerültem önálló munkavégzésre Hakótra, majd az Újfalusi kutatási területre, végül Lovásziba, az ott megindult mélysztudományi fúrásokhoz.

Minden elérhető szakkönyvet beszereztem, lefordítottam magamnak az orosz kőolajkutatók bibliájának tartott **Miresenko**-könyv geológiai részét, így gyorsan elsajátítottam az új szakmámat. A mérnököktől és fúrómunkásoktól a műszaki ismereteket is megtanultam. Még Nagykanizsán alaposan áttanulmányoztam a régebbi dunántúli kutatófúrások földtani eredményeit. 1952-ben a nagykanizsai központba helyeztek Tomor János főgeológus mellé kisegítőnek. A MAORT-bérlőházban lakást is kaptam. Az inkei területen újból megindult kutatás geológusi teendőit is én láttam el.

Ekkor indult meg a nagylengyeli mező sikeres feltárása. Az ötvenes évek elején a MAORT-nál az oroszok vették át a vezetést. Budapesten létrehoztak egy laboratóriumi főosztályt. Amikor a főosztály orosz irányítója, **Jelena Szolvakina** megtudta, hogy petrográfus vagyok, felhelyeztetett Budapestre a laboratórium osztályára osztályvezetőnek. 1954 elején felköltöztem Budapestre, ahol lakást is kaptam. Az osztályunk feladata az volt, hogy az ország egész területén nagyon megélték a fúrás tevékenységnek a magmintaanyagát kőzettanilag, valamint makro- és mikropaleontológiailag feldolgozza. Mialatt öt évig fúrás geológusként a Dél-Dunántúlon dolgoztam, úgy éreztem, hogy számomra ennél jobb foglalkozás nem létezhet. Tévedtem. Amikor hozzákezdtem a hozzánk beérkező rengeteg, addig teljesen ismeretlen kőzetanyag feldolgozásához, az volt az érzésem, hogy valamilyen idegen bolygónak a területén végzek terepi kutatómunkát. Mintha Aladdin kincsekkel teli barlangjába érkeztém volna. Egyáltalán nem érdekelt már a kőolaj és a földgáz.

Sokkal érdekesebbnek tartottam a Kárpát-medence belsejének eddig ismeretlen mélyföldtani feltárását. Az osztályomon nagyon jó összhangban kitűnő szakemberek dolgoztak (pl. **Marton László, Kőváry József, Nyíró Réka** mikropaleontológusok, **Strausz László, Széles Margit** makropaleontológusok és **Dubay László**, aki a háború utáni idők egyik legtehetségesebb geológusa volt, amíg disszidálásra nem kényszerült). Osztályunk nagyon gyors és nagyon jó munkát végzett, mintaszerűen dolgozott, az orosz vezetők nagyon meg voltak velünk elégedve. 1956 után az orosz vezetők távoztak az országból. A helyükbe lépő magyar kőolajipari vezetők elfogadták ugyan, de nem sokra értékelték és nem nagyon támogatták a munkánkat. A Budapestre felküldött magminták megőrzése az én hatáskörömbe tartozott, a vidéki raktárakban a hanyagul kezelt és egyre pusztuló magminták mellett legalább a budapesti anyagot szerettem volna az utókor számára megmenteni. Sajnos, ez nem sikerült. A Szt. István körüli épület pincéjében levő magraktárt egy alkalommal a Duna áradásakor elöntötte a víz. Kétszeri költözés után sem kaptunk a magmintáknak megfelelő helyet. Évenként beadtam az igényemet egy megfelelő budapesti magraktár létrehozására. A kérésemet figyelemre sem méltatták. Végül is, megunva a dolgot, az utókorral szemben érzett felelősségtudatomból kifolyólag, 1964 tavaszán beadtam a vállalatnál a felmondásomat, és a kőolajipartól fájó szívvel megváltam. Tanári állásra nem vágytam. Úgy gondoltam, hogy elmegyek kertésznek vagy kőművesnek. (Ugyanis az ötvenes években, saját társasházi lakásom felépítésénél a kőművesmesterséget is kitanultam.)

Erre azonban nem került sor. Abban az időben a Földtani Intézetnél megindult az Alföldnek a térképezése, és **Rónai András** osztályán szükség volt a mélyföldtannal foglalkozó geológusokra. Így 1964 tavaszán tudományos munkatársként a Földtani Intézet állományába kerültem. Az Alföld területére korlátozódott munkám lényegében nem sokat változott. Évenként egy-egy alföldi 200 000-es térképlap magyarázónak a mélyföldtani részét kellett elkészítenem, a régi és új mélyfúrások kőzetmintáinak vizsgálata alapján. Ez már tiszta mélyföldtani munka volt, tekintet nélkül a szénhidrogén-kutatásra. Rónai András geológus volt, nemzetközileg elismert kiváló szakember, ő nagyszámú munkatársával a legfiatalabb, felszínközeli képződményekkel foglalkozott, én az alsópannóniaknál idősebbekkel, teljesen önállóan, szabadon. Számomra ideális volt ez a munka. A téli hónapokban a kőolajipar központi titkos adattárában kivonatokat készítettem az aktuális térképlap területén lemélyített fúrások még el nem pusztult magmintáiról, és azoknak minden egyes kőzet-részletéből egy-egy kis mintadarabot vettem. 16 éven át így sikerült összeállítanom a MAFT részére egy mikromagminta-raktárt az alföldi fúrások anyagából. Szerettem volna legalább annyi anyagot megmenteni az utókor számára; a teljes írásbeli és grafikai adatokkal kiegészített gyűjtemény végleges rendbetételét is el szerettem volna végezni, erre azonban már nem kerülhetett sor.

A hetvenes évek végén a kőolajipar vezetősége nem

engedélyezte, hogy a budapesti, központi szigorúan titkos adattárába betekintést nyerjek. A legfrissebb mélyfúrások adataihoz így nem tudtam hozzáférni. A mélyföldtani kutatásaim elvégzése lehetetlenné vált. Ezért 1980-ban, elérve a hatvanadik életévemet, a nyugdíjazásomat kértem, és a geológusi foglalkozásomat nem folytattam tovább. Ettől kezdve, amíg erővel bírtam, kertészkedtem. A szentendrei, majd 1993-tól a mogyoródi kertemben megtermeltem magamnak a gyümölcs- és zöldségszükségletemet, s a fölösleget nyugdíjkiegészítés céljából, az óbudai piacon értékesítettem. Így a kőművesmesterségen és a kertészkedésen kívül a kofaszakmát is kitanultam. Nyugdíjas geológusi állást nem vállaltam; a szakmámmal 1980-tól kezdve egyáltalán nem foglalkoztam. A Földtani Társulat rendezvényei közül csupán a Történelmi Szakosztály üléseire jártam el, abból a célból, hogy a korombeli öreg kollégáimmal néha találkozni tudjak. A Földtani Társulatnál régi hagyomány, hogy a társulat legöregebb tagjait tiszteleti tagoknak választják meg. Ennek a megtisztelő címnek nincs különösebb jelentősége. Egyetlen előny, hogy a tiszteleti tagoknak a tudomásom szerint nem kell tagdíjat fizetni. A társulat befolyással rendelkező tagjai közül az egyetlen jóakaróm Cékyné Fux Vilma, akinek a *Koch Antal Emlékéremet* is köszönhetem, pár évvel ezelőtt, amikor **Dank Viktor** volt a társulat elnöke, engem is javasolni akart tiszteleti tagnak; én azonban ezt a szándékát elhárítottam. Végtelenül megalázónak, cinikusnak és nevetségesnek tartottam, hogy egy olyan elnöktől vegyem át a kitüntetést, aki a hetvenes években, mint az olajipar főgeológusa, elszabotálva a magyarországi mélyföldtani kutatást, Dubay Lászlóval együtt lesepert a pályánkról. Semmi keresnivalóm nincs egy olyan geológiai közéletben, amelyben minden vezető helyet ilyen emberek szereznek meg maguknak.

A kőolajiparnál és a MAFT-nál 26 évig folytatott mélyföldtani kutatómunkámat nagyon szerettem, és nagy örömmel végeztem. A magas beosztás, a cím és a rang, az elismerés és a nagy jövedelem sohasem érdekelt. Az életem célját és a karrierem csúcsát elértem, hiszen éveken át olyan forradalmian új, úttörő jellegű, igen nehéz alkotómunkát végezhettem, amely számomra nem megterhelés és kényszer volt, hanem izgalmas nyomozás, kedvtelés és szórakozás. A MAFT-nál a térképmagyarozóknak általam készített mélyföldtani részét nem tartották túlságosan fontosnak. Én is úgy gondoltam, hogy a felszínközeli fiatal üledékek gyakorlatilag, hidrológiai és mérnökgeológiai szempontból fontosabbak, mint a nagyobb mélységben levő, igen bizonytalanul megismert, szokatlanul újszerű, idősebb képződmények. Ezért igyekeztem a magyarozókon kívül néhány érdekesebb témával külön is foglalkozni. Minden évben megjelent egy-két cikkem az évi jelentésekben vagy a *Földtani Közönlönyben*. Ezekben a mélyfúrásokból előkerült magmintáknak a gyakran meglepően új vizsgálati eredményeit ismerttettem.

A két világháború között a Papp Károly tanítványaként végzett magyar geológusok nagyon gyenge általános földtani alapismeretekkel rendelkeztek. A második világhábo-

rú után a Vadász-növendékeknél még rosszabb lett a helyzet. Engem, a prágai Kellner professzor tanítványát ropantul zavart, hogy fiatal kollégáimnak mennyire hiányosak és felületesek a geológia alapfogalmaira vonatkozó ismeretei. Segítségnyújtás céljából, 1971-ben az intézet egyik vitadélutánján előadást tartottam a rétegtani beosztással és nevezéktannal, valamint egyéb földtani alapfogalmakkal kapcsolatos problémákról, az előadás anyagából sokszorosítás is készült. Az intézet minden geológusához eljutott példányoknak azonban nem volt sok hatása.

Vadász Elemér, kétszeres Kossuth-díjas, akadémikus egyetemi tanártól, aki a magyar geológiában olyan hatalommal rendelkezett (és a tanítványai révén rendelkezik még ma is), mint **Rákosi** a politikában, szakmailag, emberileg és erkölcsileg áthidalhatatlan szakadék választott el. Én tudomásul vettem, hogy ő egy korlátlan tekintéllyel és hatalommal rendelkező bálvány, én pedig egy jelentéktelen kis geológus, akiről talán azt se tudja, hogy a világon van. Én ellene sohasem harcoltam, sohasem kritizáltam. Szellemileg és anyagilag függetlenül mentem a magam útján, amelyet jónak láttam, sikert és elismerést nem várva.

A háború utáni Vadász-féle geológusképzés elképesztően téves, legnagyobb, megbocsáthatatlan hibájának azt tartom, hogy a földkerekség legtökéletesebb földrajzi és geológiai egységéből, a Kárpátok térségéből csupán a középső résznek, a trianoni Magyarország területének a geológiájával foglalkozik. Mintha az emberi test anatómiájának a tanításánál az orvostanhallgatókkal csupán a törzset ismertetnék meg, a fej és a végtagok nélkül. A cseh, a szlovák, a lemergi orosz, sőt még a román geológusokkal is jók voltak a kapcsolataim. Ők egyáltalán nem vették rossz néven, hogy az ő első világháború utáni geológiai kutatási eredményeiket felhasználjam.

Amikor a hetvenes évek elején a Földtani Társulat szakosztályokra bomlott, Szalai Tibor javaslatára megalakult az *Általános Földtani Szakosztály* is. Ő nagyon szeretne volna, hogy legalább így maradjon meg valami az egykori Földtani Társulatból. Én közöltem Szalaival, hogy engem a kutatómunkám teljesen leköt, sehol semmiféle pozíciót nem vállalok, de a szakosztály tervezett folyóirata, az *Általános Földtani Szemle* részére minden évben írok egy dolgozatot. Úgy beszéltem meg Szalaival, hogy az egyetemi oktatásnál elmulasztott dolgok pótlása céljából, a fiatal geológusnemzedéket igyekszem magyar nyelven megismertetni a trianoni határokon kívüli területek földtanával. Így születtek meg a Nyugati-Kárpátokkal, az Északi-Kárpátokkal, az Erdély területével, a Kárpáti térség neogén vulkanizmusával, sőt a Lengyelország geológiájával foglalkozó dolgozataim. Még az Alpok geológiájáról is terveztem írni egy dolgozatot, de nyugdíjazásom miatt ez már nem készült el.

A MAFT-nál eltöltött 16 év alatt nagy szeretettel, boldogan végeztem mélyföldtani kutatómunkámat. Nem keserített el, hogy az intézet vezetőit és többi dolgozóit a munkám nem nagyon érdekelte. A lényeg az volt, hogy zavartalanul hagyjak dolgozni, és ezért hálás vagyok. A kő-

olajipar vezetői azonban nem nézték jó szemmel, hogy én nem az ő beosztottjukként végzek mélyföldtani kutatómunkát, annak ellenére, hogy a vizsgálataim eredményeit minden évben még kéziratban megkapták és felhasználhatták. Az egyéb intézményeknél dolgozó kollégáim legtöbbször nem nagyon érdekelték a kutatásaim újszerű eredményei. A köztes-tömeg elmélet hívei azonban mélységesen haragudtak rám. Nem bírták elviselni, hogy én nem vagyok velük egy véleményen (**Szénás, Jantoky, Balogh Kálmán**). Úgy látszik, nekik nem volt elég az, hogy a munkájukért minden elismerést és akadémiai rangot megkaptak. Én szigorúan elkerültem minden velük történő összeütközést és vitát. Csupán három olyan öreg kollégám akadt, akiket nagyon érdekelték a vizsgálataim eredményei. **Szalai Tibor, Weisz György** és **Bendefy László** nemcsak jónak tartotta, hanem néha túl is értékelte a munkásságomat. Weisz György éveken át, szinte minden nap munkakezdekori bejött hozzám, és megérdeklődte, hogy a magmintákon végzett munkálataim közben felbukkant-e valamilyen érdekes új adat. Szalai Tibor minden hét közepén bejött a Földtani Intézet könyvtárába átnézni a legfrissebb irodalmat. Ilyenkor mindig benézett hozzám is, megérdeklődni, hogy akadt-e valamilyen mélyföldtani újdonság. Időnként szakmai megbeszélésre is összegyűltünk valamelyikünk lakásán. Ezeket rajtunk kívül legtöbbször részt vett **Kőrössi Lacika**, s néha **Csáky Gábor** is. Legtöbbször Szalaiéknál jöttünk össze, mert ők nagyon jó, központi helyen, a Reáltanoda utcában laktak, és **Szalainé, Julika** mindig nagy szeretettel látott vendégül bennünket. Összejöveteleinken kizárólag szakmai dologokról volt szó. Vég nélkül folyt a beszélgetés különböző földtani témákról. Nem nagyon vitatkoztunk, mert nagy nézeteltérések nem voltak köztünk. Nagyon jó szakmai barátság alakult ki köztünk. Családi viszonyokról nem nagyon beszélgettünk. A földtani közéletéről és a kollégáinkról lényegében ugyanaz volt a véleményünk. Senkit se szidtunk vagy ócsároltunk, a nagy bálványokat sem. A rangok, címek, elismerések nem nagyon érdekelték. Bendefy mint geodéta szerzett kandidátusi címet. Szalai jó kádernek számított és szakmai múltjáért kapott ilyet. Énnálam soha fel sem merült az a gondolat, hogy akadémiai címet szerezzek. Egyáltalán nem vágytam az akadémiai címet viselő kollégák társaságába. Undorítósnak tartottam azt a megalázkodási lépcsősorozatot, amelyen egy pályázónak végig kellett mennie (**Konda, Fülöp, Vadász, Szádeczky, Dévényi** elvtárs). Milyen megalázó volt például a kiváló képességű Rónai Andrásnak megtenni ezt az utat! Weisz Gyurka, kissé hívó ember lévén, húsz éven keresztül próbált meg kandidátusi címet szerezni. Elég bátortalanul és meggyőződés nélkül még arra is kényszerítette magát, hogy Szádeczky és Vadász előtt megalázkodjék, természetesen sikertelenül. Hiába figyelmeztettem, hogy a mi földtani szemléletünket az akadémia értéktelennek tartja. Weisz fő művét, melyen egy életen át dolgozott, a Földtani Társulat vezetősége (Hámor) még Koch Antal Emlékéremre sem tartotta méltónak (többre értékelt egy jelentéktelen dolgozatot).

Érdekes dolog, hogy mi négyen soha senkit nem szidtunk, senki ellen nem áskálódtunk, és soha se törtettünk. A hetvenes években mégis szinte kitagadottjai lettünk a magyarországi földtani közéletnek. A MAFT igazgatója minden évben kb. tíz munkatársa részére betekintési jogot kért a Kőolajipar vezetőségétől az olajipar szigorúan titkos adattárának a használatára, amely a *KGST* országok mindegyike előtt nyitva állt. Az engedélyezett listájáról a hetvenes évek végén mi négyen mindig lemaradtunk. Az adattár használata nélkül én nem tudtam mélyföldtani magyarázókat készíteni. A betekintési jog megszerzése iránti kérésemet Konda és Fülöp figyelemre sem méltatta. Így még 1978-ban elhatároztam, hogy amint elérem a 60-ik évemet, azonnal nyugdíjba megyek, és a szakmámat abahagyom. Ha a vezetőim így értékelik eddigi szakmai munkámat, közöttük semmi keresnivalóm nincsen. Pár éven át a budapesti kőolajipari adattár helyett lejártam Szolnokra, ahol egy ottani igazgató, **Nándorfi Róbert** megengedte, hogy az ottani adattárat használjam. Így 1980-ig még el tudtam végezni a munkámat. Akkor tulajdonképpen szakmai öngyilkosságot elkövetve nyugdíjba mentem, és megszűntem geológusnak lenni. Pedig még 10 évig, 70 éves koromig szerettem volna dolgozni, hogy tervezett életművemet befejezzem. Véglegesen rendezni szerettem volna a mini-magminta-raktáramat, amely a jövőben ebek harmincadjára fog kerülni, és szerettem volna az életem végén négy összefoglaló művemet megírni. Ezek elkészítéséhez már minden közetanyagot és minden adattári és irodalmi anyagot összeszedtem. El akartam készíteni az Alföld kristályos aljzatának, mezozoitumának, neogén vulkanizmusának, továbbá felsőkréta-paleogén korú képződményinek az ismertetését. Négy tervezett dolgozatomból csak a legutóbbi készült el. Bendefy László jóvoltából, **Pécsi Márton**ék segítségével, Szádeczky jóváhagyásával dolgozatomban az *Akadémia Kiadó* adta ki 1977-ben. Székyné javaslatára, bár Balogh Kálmán nagyon ellenezte, könyvem a Földtani Társulat Koch Antal Emlékéremmel tüntette ki.

A másik három művem már nem készülhetett el. Tervezett dolgozataim anyagából azonban részletekben sok minden megjelent az Általános Földtani Szemle füzetében. Harminckét évig tartó, csupán csak hibákkal teli, kezdetleges tapogatózásnak tekinthető mélyföldtani kutatásaimból fokozottabban azt a végkövetkeztetést tudtam levonni, hogy a köztestömeg-elmélet híveinek az állításaival ellentétben a Kárpát-medence közepének az aljzata nem egy ősi merev masszívum, hanem az alpi orogén ciklus mobilis övezetének típusos részlege. Felépítésében egy orogén ciklus valamennyi jellegzetes üledékes és magmás képződménye részt vesz, s azokat a középső krétában igen erős tektonikai folyamatok alaposan megzavarták. A jelenlegi viszonylagos helyükre került kéregrészek a felsőkrétában magasra emelkedve, igen erős lepusztulást szenvedtek. Az egykori takaróknak csak a roncsai maradtak meg. A neogén képződmények aljzatát a legtöbb helyen az elpusztult idősebb orogén ciklusok polimetamorf kőzetei építik fel.

Mélyföldtani vizsgálataimat a hetvenes években befejeztem: tehát még a huszadik század legnagyobb geológiai szemléletet kiváltó lemeztectonika megismerése előtt. Geológiai tudásomra legnagyobb hatással a régi nagy geológusok közül főleg **Kettner, Stille, Telegdi, Róth, Dzulinszky, Ruchin** stb. voltak. Így az általam használt földtani szakkifejezések természetesen már kissé elavultakká váltak. Számomra azonban a lemeztectonika megváltást jelentett. Egy bonyolult felépítésű, országnyi terület különböző mélységű részeiből szórványosan előkerült kőzetminták vizsgálatainál biztosan sokat hibáztam, tévedtem. Az általam levont következtetések lényegében azonban sokat változtatnom nem kell. Nem én és a hozzám hasonló véleményen levő kollégáim (pl. Weisz György, Szalai Tibor) tévedtek, hanem azok a hatalommal, akadémiai címekkel rendelkező kollégák, akik a mi megállapításainkat ostobaságoknak tartották. Nem mi, hanem ők szálltak rossz irányba haladó vonatra. Az utánunk következő fiatal geológusok a mi megállapításainkat már szinte maguktól értetődőnek tartják; mintha mi soha nem is léteztünk volna. Rólunk teljesen megfélemeznek. Tisztában vagyok úttörő jellegű munkám értékével; a legkisebb mértékben sem vagyok sértődött. Inkább sajnálom azokat a kollégáimat, akik a pályámról lesöpörtek. Csak szegény Weisz Györgyöt sajnálom. Ő kissé hiú ember volt, és akadémiai címre vágyott. Ennek érdekében, igaz, elég erőteljesen és ügyetlenül, még arra is vállalkozott, hogy nagyjaink előtt megalázkodjék; természetesen eredmény nélkül. **Rousseau-t**, a legnagyobb francia gondolkodót egy alkalommal valaki megkérdezte, nem szégyelli-e, hogy a francia akadémia nem emelte a tagjai sorába. Erre ő a következőt mondta: „*Én szégyelljem magam? Szégyellje magát az Akadémia!*” Ugyanezt Weisz György is elmondhatná magáról.

Nyolcvannégy éves koromban, visszatekintve eddigi életemre, a legnagyobb elért eredménynek két dolgot tartok. Szakmai életemben elérhettem a karrierem csúcsára; egyéni életemben minden körülmények között sikerült mindig megőriznem a teljes anyagi és szellemi függetlenségemet. Megtanultam, hogy a termelőmunka, a legpiszkosabb fizikai munka is szent; kollektív munkában, teljes becsületességgel kell mindenkinek elvégeznie a részét. Csontra és bőrre lefogyva, farkaséhesen megtanultam, hogy a legrosszabb ételt is meg kell becsülni, és soha a legkisebb kenyérdarabot sem szabad a szemébe dobni. Nem elég erkölcsösen élni és becsületesen dolgozni. Annak, aki értékes embernek tartja magát, valami többletet is adnia kell a közösségnek; ha szükség van rá, esetleg az önfeláldozás által is. Éveken át voltam a láger munkaszervezési vezetője. Több száz ember sorsa volt a kezemben. A hatalom azonban számomra nem jelentett örömet, hanem csak nagy terhet, mert minden egyes ember életéért felelősséget éreztem. Egy évig voltam a láger élelmezési főnöke, ami a fogoly életében elérhető legnagyobb jólétet és bőséget jelentette. Nem vagyok nagyétkű, és nem szeretem a nehéz ételeket. Nem tudtam a porciómat kihasználni. Nem tudtam dagadtra hízni, mint legtöbben.

Rájöttem, hogy a gazdagság sem tud boldoggá tenni. A legalapvetőbb létszükségletek megszerzése után nincs értelme többre vágni. Tekintve, hogy a saját tapasztalatomból rájöttem, engem sem a hatalom, sem a gazdagság nem tesz boldoggá, hazatérésem után sem nagyjövedelmű, magas pozícióra, sem rangra, sem kitüntetésekre, sem elismerésre nem vágytam. Önként vállaltam a szegénységet. Voltam annyira jó munkaerő, hogy a kapott fizetésem elegendő volt a megélhetésemhez. Így lettem anyagilag önálló és mindenkitől független. Addig nyújtózkodtam, ameddig a takaróm ért. Amikor több pénzre volt szükségem, azt némi többletmunkával meg tudtam szerezni. Magasabb jövedelem érdekében soha, senki előtt nem alázkodtam meg. Természetesen ezt azért tehettem meg, mert nem voltak gyermekeim. Ha lettek volna, valószínűleg valamit engedni kellett volna az anyagi függetlenségemből.

Legfőbb életcélom az volt, hogy gazdagság, rang és cím nélkül olyan szakmai munkát végezzek, amelyet értékesnek, értelmesnek, élvezetesnek és érdekesnek tartok. Részemre ez jelentette a karriert. Kutatómunkám soha nem volt a terhemre, inkább izgalmas szórakozás volt. Jól éreztem magam a közeteim birodalmában.

Életem legnagyobb felfedezése, a katasztrófális gázkitöréseket igen gazdag szikraként elindító, rejtélyes öblítőiszap-elgázosodás okának a tisztázása is teljes meg nem értésben és elutasításban részesült. E témával foglalkozó dolgozatomat a kőolajipar mérnökei figyelemre se méltatták. Az volt a véleményük, hogy egy mérnöki dologhoz nem értő geológus ne foglalkozzon műszaki dolgokkal. Abban tévedtek, hogy az öblítőiszap elgázosodása nem műszaki, hanem fizikai-kémiai probléma; amihez ők nem értettek, én viszont, hála egykori kiváló tanárainknak, véletlenül értettem. A legutóbbi közel negyven év alatt bekövetkezett némelyik katasztrófális gázkitörés alkalmával szinte ökölbe szorult a kezem a tehetetlenségtől. Nem tehettem semmit, pedig tisztán láttam, hogy miből és hogyan gázosodik el az öblítőiszap, ami elindította a kitörést. Fizikatanáromtól (Frenyó Lajos – a szerk. megj.), aki **Eötvös Loránd** tanársegédje volt, alaposan megismerkedtem a gázok és a túlhevített gőzök viselkedésével; Cholnokytól megtanultam, hogyan alakulnak ki a tiszta levegőben a felhők, és hogyan indul meg azokból az esőképződés. Tudtam jól, hogy mi az ozmózis, amelynek segítségével a gáz az öblítőiszapba kerül, ami olyan óriási erő, hogy a talajból a vizet a legmagasabb fák leveleibe is fel tudja nyomni.

Hosszúra nyúlt életem során 1937–1980 között foglalkoztam geológiával. Ez alatt az idő alatt életem legfontosabb céljának azt tartottam, hogy a szakmámról minél többet megtanuljak. Ennek érdekében a nyugdíjazásomig minden időmet és energiámat arra fordítottam, hogy nyelveket tanuljak és megismerkedjek a legfrissebb nemzetközi szakirodalommal, a legjobb szakkönyvekkel és cikkekkel. Gyenge nyelvtelenség vagyok, de annyit el tudtam érni, hogy nem kellett fordításokra szorítkoznom; a német, francia, angol és több szláv nyelvű irodalmat ere-

detiben tudtam felhasználni. Szerencsés adottságom volt, hogy a leglényegesebb, legtehetségesebb, legfontosabb alkotásokat jól ki tudtam választani. Óriási előnyt jelentett, hogy a Földtani Intézet óriási könyvtára elérhető közelségben a rendelkezésemre állt.

A pénz sosem érdekelt, a sors jóvoltából ennek ellenére életem végén milliókat tudtam adni közcélokra. Magam sem értem, ez hogyan történhetett. Anyagi függetlenségem volt az alapja annak, hogy egész életemben töretlenül, a legkisebb megalkuvás nélkül meg tudtam őrizni a teljes szellemi függetlenségemet. Mindig mindenről megvolt az önálló véleményem. A szakmámban is. Pedig ez a vesztemet jelentette. A szakmámban egy megalakodni nem képes, bukott forradalmár lettem. Mindezek ellenére semmit sem bántam meg, senkire sem haragszom, s egyáltalán nem vagyok boldogtalan.

A huszadik században a geológia történetében a legnagyobb ostobaság az volt, hogy az amerikaiak lesöpörték a régi, hivatalosan elfogadott formáció fogalmat, és rákényszerítették a világra az Amerikában a tizenkilencedik század végén, a szénhidrogén-kutatásnál kialakult primitív formáció fogalmat. A mikroszkópos tulajdonságokra alapozott, genetikát mellőző formáció-beosztás használata a sokkal bonyolultabb földtani felépítésű Európában képtelenség. A **Hedber**-féle formációtan Európában előbb-utóbb meg fog bukni. Magyarországon ráadásul a formáció fogalmat még el is torzították.

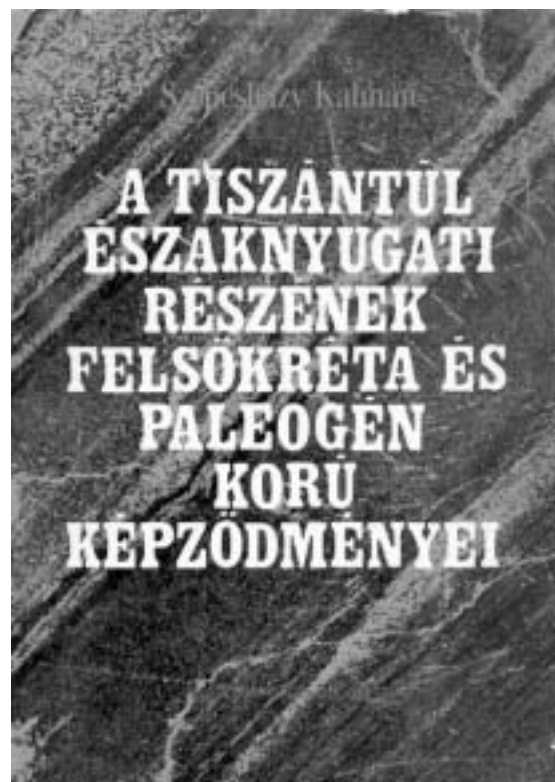
A Kárpáti-térsséggel kapcsolatban a huszadik század legnagyobb tévedése a Szádeczky-féle geotuma illetve köpenydiapér-elmélet. Ez az elmélet a Kárpátok köztes tömegének a vékony kérgét egy neogén folyamán bekövetkezett, alulról történő elvékonyodással magyarázza. Ez az íróasztal mellett született hirtelen ötlet mélyfúrású adatokkal megcáfolható. Kőzettanilag bizonyítható, hogy az itteni 25–27 km-es kéreg nem neogén kivékonyodás eredménye, hanem korábbi geológiai korok reliktumuma.

A magyar földtan történetében a legnagyobb szégyen, sőt büntett, hogy az ország területén lemélyített szénhidrogénkutató fúrások magminta-anyagát a hatalommal rendelkező magyar geológiai szervezetek vezetői hagyták elpusztulni anélkül, hogy alapos feldolgozására sor került volna. A *Kőolajipar*, a *Földtani Hivatal*, az *Akadémia* stb. vezetőinek a felelősségét elhárítani és megbocsátani nem lehet. Magyarország területének a mélyföldtani megismerésére a jövőben már aligha kerülhet sor. Kőzetvizsgálatokat nélkülöző elméletekkel a kérdés nem megoldható. Legegyszerűbb visszatérni arra a régi hivatalos akadémiai megállapításra, hogy a Kárpáti térség kőzettani részének az aljzatában egy ősidők óta változatlan, egyszerű felépítésű, merev köztes-tömeg helyezkedik el, amely nem érdekes, és vizsgálni nem érdemes. A kisantant-országok geológusait sem nagyon érdekli az egyszerű földtani felépítésűnek vélt kárpáti internida, így a trianoni Magyarország mélyföldtanával alig foglalkoznak. Pedig lehetséges, hogy a Kárpátok roppant bonyolult kulcsa ezen a területen van elrejtve. A szlovák, orosz és román geológusok, közvetlen megbeszéléseinken a megszokottaktól

gyökeresen eltérő mélyföldtani megállapításaimat érdeklődéssel, de természetesen kételkedve fogadták, hiszen azok gyökeresen eltértek a magyar geológia hivatalos reprezentánsainak a véleményétől.

Mélyföldtani kutatásaim eredményeit ismertető dolgozataim közül kb. 20 nyomtatásban is megjelent. Megállapításaim, bár elismerésben nem nagyon részesültek, valahogy mégis beszivárogtak a köztudatba. Így előbb-utóbb majd ezek beigazolódnak, Magyarország, illetve a Kárpáti térség földtanát teljesen új alapokra kell helyezni, teljesen újra kell írni. S ennek a folyamatnak mi, mélyföldtannal foglalkozó, félresepert geológusok vagyunk az elindítói.

Életem legvégén fiatal geológus kollégáimnak csak egyetlen tanácsot adok. Használják a saját eszüket, és mindig, mindenben gondolkodjanak. Keressék azokat a nagy tudású embereket, akik nem a saját, gyakran ostoba ötleteiket akarják másokkal elfogadtatni, hanem az egyetemesen elfogadott igazságot akarják továbbadni. Csak azokat a geológiai megállapításokat fogadják el hiteleseknek, amelyek pontos őslénytani és kőzettani adatokkal alátámaszthatók. Ne feledjék el az alapigazságot, hogy egy geológus munkásságában az egyetlen maradandó érték az alapos, pontos megfigyelés. Az íróasztal mellett született, bizonyítékokat nélkülöző ötletek előbb-utóbb szét pattannak, mint egy szappanbuborék. Ne vegyék készpénznek az én kőzettani vizsgálataim eredményeit és az azokból levont következtetéseket sem, hiszen én is valószínűleg sokszor tévedtem. Főleg azonban ne fogadják el gondolkodás és kritika nélkül a magukat tévedhetetlen bálványoknak kikiáltott nagyjainknak ötleteit. Hódolat helyett gondolkodjanak. Ez az egyetlen tanácsom.

Szepesházy Kálmán levele Turczel Lajoshoz (1965)

Budapest, 1965. XII. 24.

Kedves Lajos!

Legutóbbi találkozásunk alkalmával említettem Neked, hogy a legfiatalabb szlovákiai magyar művésznemzedék szakmai fejlődését igen szerény anyagi körülményeimnek megfelelően valamivel én is szeretném támogatni. Ezt a támogatást a gyakorlatban a következőképpen gondolom megvalósítani.

A jövőben minden évben tíz napra vendégül látok budapesti lakásomban egy fiatal szlovákiai kezdő magyar író, költő, színészt vagy festőt stb., hogy ezalatt az idő alatt a budapesti könyvtárakban, képzőművészeti gyűjteményekben, színházakban stb., az időt jól kihasználva, tapasztalatokat gyűjtsön. A vendéglátás azt jelentené, hogy az illető személynek lakást és reggelit biztosítanék s egyéb személyi kiadásokra adnék neki egyezer forintot (étkezés, utazás, belépőjegyek stb.).

A személy megválasztását elsősorban Reád, s az általa illetékeseknek tartott szlovákiai magyar kulturális vezetőkre bízom. Kikötésem csupán az, hogy a kiválasztott lehetőleg paraszt származású, tehetséges és fejlődőképes, szakmáját szerető, becsületes fiatalember legyen, aki ezt a budapesti tartózkodást nem ajándék kirándulásnak, hanem tanulási lehetőségnek fogja fel.

A látogatások idejét az azokat megelőző évek végén levélben Veled megbeszélem és lerögzítem. 1966-ban legalkalmasabbnak látnám március vagy április hónapot.

A fentiek megvalósítására alapítványt nem teszek. Amíg az anyagi viszonyaim és az egészségi állapotom megengedik, a feltételeket biztosítani fogom s egy évvel előbb erről mindig értesíteni foglak.

E téren kifejtett fáradozásaidat előre is köszönöm. Remélem, lesz a dolognak valami csekély haszna.

hüvelytel üdvözléssel

Kálmán Kálmán

*

Pozsonyból Budapestre látogató egyetemi hallgatók
1966–1984 között:

Pásztó András, Párkány (1966. április 14–24.)

Kiss József, Nagykapos (1967. június 8–21.)

Popély Gyula, Abara (1968. január 18–31.)

Sipos János, Pozsony (1969. június 9–18.)

Püspöki Nagy Péter, Pozsonypüspöki (1970. július 6–17.)

Zalabai Zsigmond, Pozsony (1972. január 24–30.)

Kovács Klára, Fegyvernek

Varga Erzsébet, Újfalú (1973. november 30. – december 8.)

Szarka László, Alsószeli

Magda József, Fürt (1975. december 5–15.)

Gyurkovics Rozália, Kisabony

Szabó Mihály Gizella, Csilizradvány (1977. szeptember 9. –)

Fehér Béla, Terbeléd

Tencel István, Bilelovce (1981. február 22 – március 1.)

Lipcey György, Dunaszerdahely (1982. január 13–16.)

Balogh Gábor, Fülek (1983)

Patus János, Garampáld

Gyurgyik László, Ipolyság (1984. november 25. – december 3.)

*

Részletek a végrendeletéből

5. Tekintve magas koromat, a halálomra lelkileg felkészültem. Hosszú, viszontagságos életem alatt az élettől minden elképzelhető jót és rosszat megkaptam, és nagyon-nagyon sokat dolgoztam. Mindig arra törekedtem, hogy a közösségnek szellemileg, anyagilag és erkölcsileg minél többet adjak. Mindig az igazságot, szépséget és a jóságot kerestem és szerettem. Erkölcsi elveimet soha meg nem tagadtam, szellemi szabadságomat és függetlenségemet mindig megtartottam, soha fel nem adtam. A cím, a rang és pénz soha nem érdekelt. Bár egész életemben szegény voltam, az anyagi függetlenségemet is mindig meg tudtam őrizni. Kisgyermekkorom óta önállóan, a saját lábamon álltam, s mindenről önmagam döntöttem, a jó sorsom azonban gyakran közbeszólt, és jobb irányba terelte az életemet; néha valósággal a tenyerén hordott. Eddigi életemet így szerencsésnek mondhatom. Megbékélve, tiszta lélekkel lépek Isten elé.

7. Gyermek- és ifjúkoromban a szüleim szerényen, de becsületesen és nagy szeretettel gondoskodtak rólam. Huszonkét éves koromtól kezdve, egész életem alatt, anyagi támogatást sem a hozzátartozóimtól, sem másoktól soha nem kértem és nem kaptam. Mindennemű családi örökségemről lemondtam. Semmiféle adósságom nincsen, senkinek semmivel nem tartozom, nekem sem tartozik senki. [...]

8. Életem vége felé ingatlanjaimból, ingóságaim egy részéből és megtakarított pénzből több kisebb-nagyobb alapítványt létesítettem. Ezeknek az alapítványoknak a pénzbeli fedezete nem örökségekből, másoktól kapott ajándékokból, vagy szerencsejátékok jövedelméből származott, hanem kizárólag az egész életemen át folytatott becsületes munkám jövedelméből. Így jogilag ezeket az alapítványokat nem támadhatja meg soha senki.

Megkezdődtek a III. Gömöri Országnapok

Mint annak idején olvasóinknak is beszámoltunk (2005/4), 2005-ben megalakult, polgári társulás formájában az első virtuális európai ország, Gömörország.

Az Ország alkotmányának számító alapszabályban rögzítettük, hogy „Az Ország alapvető célja a történeti Gömör és Kis-Hont felemelkedése. A 2005. június 4-én kiadott szándéknyilatkozat szellemében hozzá kíván járulni a régió sokoldalú fejlesztéséhez, a természeti és kulturális örökség megmentéséhez, illetve fejlesztéséhez. Ez utóbbira építve hozzá kíván járulni a régióban élő, különböző nemzetiségű és származású emberek regionális- valamint kulturális azonosságtudatának megszilárdításához és elmélyítéséhez. Tömöríti mindazokat, akik eme cél érdekében tevékenykedni kívánnak.”

Az alapok lerakása megtörtént, jelképeinket elfogadtuk. A mindennapos cselekvés időszaka következik.

Virtuális országunk védnökének **Hunyady Mátyást**, az igazságost választottuk, akinek emlékeivel sok helyen találkozhatunk szülőföldünkön. A 2008. évet Mátyás király trónralépésének 550. évfordulója alkalmából reneszánsz-emlékévként nyilvánították. Mi is ennek a jubileumnak a jegyében tervezzük éves programunkat.

A III. Gömöri Országnapok első alkalma, a májusi országjárás után vagyunk.

Patrónusunk, Mátyás király 1460-ban járt Gömörben, amikor csapatai kiűzték a megyéből **Giskra** hadait.

Az országjárás előestéjén, április 30-án (szerdán) a rimaszombati református templomban tartott koncert után a Közösségi Házban, esti beszélgetéssel fejeződött be az első nap.

Május 1-én (csütörtökön) a rimaszombati Főtéren, **Blaha Lujza** szobránál kezdődött a nap. Kedves ünnepség keretében köszöntötték a virtuális ország „nagyjai” **Balázs Istvánt**, akit „hivatalosan”, azaz oklevél átadásával is meghatalmazták az ország patrónusának képviselőjére. Aznap a Száraz-völgyet keresték fel. Útközben megálltak Rimaszécsen (várát Mátyás hadai vívták meg), Szentkirályon (egy főhajításra a jeles előd, **Szent László** szobránál). Putnokon **Bodnár Mónika** mutatta be a várost, majd Kelemérre, a Mohosokhoz rándultak ki, ahol **Szilágyi János** szakavatott kíséretében ismerkedtek a tavak természeti értékeivel. Ugyanitt megtekintették a Mohos-vár maradványait is. Visszatérve Putnokra, felkeresték az aznap megnyílt *Gömör Expót*.

Május 2-án (pénteken) gótikus körútra indultak. Ennek keretében Rimabányán megtekintették a középkori templomot, ismerkedtek Tiszolccal, majd Murányon át folytatták az utat az ochtinai aragonitbarlangba. Innen Süvetére indultak, ahol Közép-Európa legnagyobb téglapítésű körtemplomát keresték fel. Rimaszombatba visszatérve a *Rimaszombati Városnapok* keretében résztvettek azon az ünnepi képviselő-testületi ülésen, ahol – mások mellett – **Hizsnyan Géza** is átvehette a Város Díját.

Május 3-án (szombaton) az egykori palóc határőrök földjére indultak. A Gortva folyó völgyében Várgede vára

alatt (szintén Mátyás hadai vívták meg) emlékeztek a helyi hagyományra, majd az ajnácskői várba indultak. Itt **Balázs Csaba** és **Ádám Sándor** szakavatott bemutatóját hallgathatták meg. Megemlékeztek a közelmúltban elhunyt **Szepesházy Kálmánról** is, aki annak idején Ajnácskő és környéke földtanával foglalkozott. Innen Almágy és Dobfenek érintésével érkeztek Péterfalára, ahol a világ közepét jelentő *Ivókút*mál oltották szomjukat. A forrásból eredő Macskás patak völgyében folytatták útjukat Serkébe. Itt előbb a nevezetes Szőlőhegyre indultak, ahol **Béres Bálint** házigazda szőlőjében a király és kísérete is kapát ragadott. Annak idején, 1460 szeptemberét éppen itt töltötte Mátyás, miközben a *Szőlőhegy* felett emelkedő *Kapla-hegyen* a Giskra kezén levő várat ostromolták csapatai – sikerrel. Estefelé a *Gömöry-kúria* parkjában találkoztak a helyi önkormányzat képviselőivel, illetve környékbeli civilekkel és vállalkozókkal. A vendéglátó önkormányzat gulyást főzött.

A vendégek bemutatták Gömörországot, annak szándékait. Ezt az ismerkedés és kötetlen beszélgetés követte a régiókat érintő kérdésekről, a közös, de legalábbis az egyeztetett cselekvés lehetőségeiről.

(szerk.)

Szászi Zoltán átadja az oklevelet Rimay Balázsnak, amely meghatalmazza, hogy országunk patrónusát, Mátyás királyt megjelenítse

Ismerkedés Putnokkal

*Az országnagyok - szó szerint - ingoványos talajra léptek.
Kirándulás a keleméri Mohosoknál*

Az éhüket csillapító országnagyok...

*Az Országnapokkal egyidőben voltak
a Rimaszombati Városnapok.
Hízsnyan Géza Rimaszombat Város Díjában részesült*

A pincét látogató országnagyokat a király a szőlőbe invitálta

*Az ajnácskői Várhegyen Balázs Csaba és Ádám Sándor mutatta be
a Cseres Tájvédelmi Körzetet*

*A király kapát ragadt a vendéglátó Béres Bálint szőlőjében.
Példáját hamarosan mások is követték.
Balra: Kövesdi Károly, jobbra: Bán Zoltán*

A kisfalusi szőlő a serki vár tövében

Balra a házigazda Béres Bálint, jobbra Mács József

A király kapál...

Az ország szemrevételezése a serki Egyfától

*Gömörország képviselőit a serki önkormányzat is fogadta
Gecse Attila felvételei*

A régió és a város számára kiemelkedő esemény

Igaz otthonra, nagybetűs Otthonra talált a Tompa Mihályról elnevezett nemes versengés Rimaszombatban. Kissé már kívülállóként úgy érzem, a fesztivál kinőtte a háromnapos időkeretet, ezt a keretet viszont az anyagi források korlátozott lehetősége miatt bővíteni egyelőre nem lehet. Nem igazán jó az ugyanis, ha egyenesen az ideérkezés után, fáradtan, szinte minden tér- és technikai próba lehetősége nélkül kellett az énekelt és megzenésített versek kategória versenyzőinek – szó szerint – berohanniuk a pódiumra. Kissé nyoma maradt ennek a produkciókon. Az idei verseny egyik nagy előnye az volt – ami azonban óriási terhelést jelentett egyben a zsűrinek –, hogy mindenki mindent láthatott, hallhatott. Ehhez azonban odafigyelés kellett. A töményen adagolt élmények után beszélgetésre alig, vagy egyáltalán nem maradt energia a résztvevőkben. Szakmai színvonalról a zsűrinek lenne jogosultsága nyilatkozni. Ami reménykeltő, hogy az első és a második kategória versenyzői közt új, eddig soha nem látott, hallott tehetségek mutatkoztak meg, kedveségük, bájuk élvezetessé tette a versenyt. Az idei harmadik kategória azonban némi csalódást okozott nézőnek, zsűrinek egyaránt. Ennél a korosztálynál a szövegválasztás és a kamaszkor specifikussága miatt nagyon nehéz megfelelő szöveget találni. A középiskolások korosztályában is megfigyelhető volt, hogy szinte kivétel nélkül mindegyik versenyző komoly, komor verset választott, ami nem lenne

*A fesztiválnak vendége volt Gryllus Vilmos is
Gecse Attila felvételei*

nagy baj, viszont jó lett volna felszabadultabb szövegeket is hallani, nevetni is olykor, mosolyogni is, vagy csak úgy elandalodni. Szinte teljesen kiesett egy, a korábbi évfolyamokban jelentős súllyal bíró, már biztatóan erősnek látszó versenyzői korosztály, az egyetemistáké. Az ötödik, vagyis a felnőttek kategóriájában eddig szinte példátlan módon nem is osztottak ki minden díjat. Nem helyes egészen díj nélkül engedni haza a versenyzőt, elveszhet a kedve, s az amúgy is gyér létszámú kategória elsorvadhat így.

A prózamondásban ígéretes fejlődés mutatkozott. A szövegválasztások sokkal testre szabottabbak, jobban kivitelezhetőek voltak. Amire azonban ajánlatos figyelni, az a versenykiírásban megszabott időtartam. Nem lehet tíz perces szövegre odafigyelni egy egész napos rendezvény délutáni részében. Húzni, dramaturgiailag szerkeszteni kellene az írásokat, ha pódiumművészetéről van szó. Bátorság kell hozzá, ami hiányzott. Az is lehet, mégis ajánlatos lenne visszatérni az elődöntő nyilvános, pontozásos rendszeréhez, vagy pedig a vers- és prózanapot kellene lebonyolítani külön-külön, esetleg a kategóriák versenyezettésének időbeli elosztásával oldódnának meg olyan gondok, mint például a kifulladásig tartó versenyzés, a zsűri fáradtsága, az estére teljesen ellankadt szereplők. Ami viszont idén óriási pozitívum volt, és remélem, megmarad jövőre is, az a szakmai nap és a személyre szóló értékelésre szánt idő. Mert ezekből tanul pedagógus és versenyző s néha még maga a versíró, prózaíró is.

Szászi Zoltán

Szelezcky Zita Magyar Örökség Díjas

A Díjat 1995-ben alapította a *Magyarországért Alapítvány*, melynek elnöke 2000-ig **Mádl Ferenc** volt, 2000-tól pedig **Hámori József** tölti be a tisztséget. A kitüntetés gondozását 2003-tól a *Magyar Örökség és Európa Egyesület* végzi azzal a céllal, hogy erkölcsi elismeréssel támogassa azt a magyar teljesítményt, alkotást, intézményt vagy csoportot, mely hozzájárult a magyar társadalom erkölcsi és szellemi életminőségének felemeléséhez. A kitüntető címet bizonyító oklevelet évente négyszer (alkalmanként 7, összesen 28 díjazottnak) nyújtják át.

*

2007. december 15-én kedves megemlékezésen volt alkalmam részt venni barátnőmmel, **Majoros Albinkával**. A Magyar Örökség Díj 49-ik adományozásán voltunk, ahol Szelezcky Zita színművésznőnek adták át a Magyar Örökség Díjat.

Szelezcky Zita művésznő felvidéki nemesi családból származott. A néhai színész nő büszkén viselte a **szelezcky-boczonadi** előnevet. Szeretett nővérének gyászjelentésén is talákoztunk ezzel az előnévvel, amelyet Dr. **Mihályfalusi Forgon Mihály** könyve is megerősít.

Szelezcky Zita életútjáról írt cikkében **Kiss György Mihály** többek közt megemlíti (TVR. 2008., 9. hét): „Sok

esztendővel halála után, megítélése még ma is két irányba mutat: vannak, akik a legnagyobb színművészek közé sorolják, mások nem kedvelik, politikai okok miatt bírálják“.

Szelezcky Zita alakját **Gobbi Hilda** színművésznő is védelmébe vette, aki úgy fogalmazott, csak hitvány emberek hihetik azt, hogy Szelezcky Zita nyilas és antiszemita lett volna. **Várkonyi Zoltán** színművész is kiállt Szelezcky Zita mellett, akinek a német megszállást követően az üldözötti elől rejtekhelyet kínált fel a művésznő.

Idézet Dr. **Szigethy Gábor** színháztörténész laudációjából: „Szelezcky Zita mélyen hívő, magyarságát egész életében töretlenül vállaló színésznő volt. Szent feladatának tekintette, hogy sorstársaiban, bárhol a világon élő magyarokban ébren tartsa a hitet“.

Ha lehetőségünk és módunk engedi, elmegyünk Nekézsenybe, ahol a 2005-ben avatott emlékházban és a temetőben emlékműve mellett emlékezünk rá.

Úgy gondolom, Gömörben is sokan emlékeznek a művésznő csodálatos filmbeli alakításaira. A televízió megjelenése ma már lehetővé teszi, hogy a fiatalabb nemzedék is megismerje filmjein keresztül csodálatos alakját, nagyságát és tiszta művészetét.

Nekünk 1995-ben volt alkalmunk találkozni a művésznővel. Amíg élünk, nem felejtjük lélekemelő, szívélyes, kedves szavait.

Törhetetlen hite legyen mindannyiunk m a g y a r ö r ö k s é g e.

Ligárt Éva

Méltón hirdeti a magyar nép dicsőséges tetteit

Templomavatás

Minket, keresztyéneket, egyházi vezetőket, de minden nagybalogit örömmel tölt el az a tény, hogy templomunk, az „Úr Háza“ a 2007-es év folyamán új köntösbe öltözött. Mily magasztos, ha egy-egy utazó, átlépve a Balog-völgyet övező dombok gerincét, rácsodálkozik a Templom-hegyen fénylő szentélyünkre, és ennek hangot is ad találkozásunk esetén. A falu lakosai is elismerően bólintanak, mert amit látnak, megnyugtatóan hat rájuk. Az idősebbek lelki szeme előtt felsejlik a múlt, amikor még egyfajta egységet képezett a templom és az iskola. Amikor a falu utcáinak szintjén lévő iskola udvaráról indultak az istentiszteletre, megtéve a parókiáig vezető lépcső 116 fokát és a templomig vezető fák övezte ösvény szakaszát. Sajnos, ezt a természetes egységet durván megbontotta az 1947-es aszály, amikor az *Erzsébet Királynő Fenyősor* kiszáradt, emlékeztetve a jogfosztottság időszakára, a 136 fiatal orszországi kényszermunkájára és a kitelepítésre, vagy a református iskola államosítására. De pusztításnak esett áldozatul a ravatalozó építések balga módon eldőzerolt domboldal is.

A *Templom-hegy* építményei mind a hit gyakorlását szolgálták. Így volt ez **Szent István** király rendeletét követően, amikor tíz falut szolgált első szentélyünk. E szentélyhez tartozott: Balog, Uzapanyit, Perjése, Pádár, Meleghegy és a törökidő idején elpusztított Jákóháza, Peszétfalva, Szeróc, Nádorispánfalva és Tráj. A lakosság gyarapodásával párhuzamosan bővült és átépült a templom.

A legnagyobb beavatkozást a cseh husziták, a kelyhesek hajtották végre, átalakítva hitük követelményeinek. Balog plébániájáról 1468-ból, **Hunyady Mátyás** király korából származnak feljegyzések, melyek szerint a templomot hátsó traktusától kezdték építeni, így haladva előre. A többszöri átépítés bővítéssel is járt. Meghatározó volt a reformációt követő időszak, az 1500-as évek második fele, amikor Balog lakói, szinte valamennyien, áttértek az új hitre, s váltak evangélikusokká vagy reformátusokká. Két felekezet, egy templom, ami vita tárgyává lett. Végül nádori beavatkozással hosszában kettéosztották. A déli rész a toronnyal együtt a reformátusokat illette. Így a vita elcsendesült, néhány évig békésen megfértek egymás mellett, de az újabb elégedetlenséget a nádorhoz intézett panaszlevél követte. A nádor pedig döntött, megerősítette az eddigi megosztást, de bármelyik fél lebonthatta a maga részét. Együttal az iskolát a reformátusoknak rendelte, azzal a kitéttel, hogy a másik felekezetnek közösen építenek egy újat.

Kálvin hittételei egyre több embert vonzottak, végül Alsóbalog teljes lakossága a református hitet vallotta. 1606-ban már református prédikátora volt a falunknak, **Telkibányai János** személyében. Ekkor hozzá tartozott Uzapanyit, Perjése, Pádár, Meleghegy és Bakti.

A templom további fejlődését tekintve kiemelkedő jelentőségű volt az 1699-es esztendő és az „örökemlékű“ **Szikszai Gergely**, a falu lelki gondozója, akinek hivatala alatt kezdődött meg a gyűjtés a templom építésére.

A hívek hivatalos engedéllyel járták a messzi vidékeket is, hogy gyűjtsenek az új templom építésére. Az évekig tartó igyekezet végül is sikerrel járt, így 1740-ben a reformátusok elfoglalhatták helyüket az új templom padsorában, ahol ma újabb ünnepség keretében, egy felújítás után mi, késői utódok is helyet foglalhatunk. Itt kell említeni a hűséges mártír hitvallót, **Szendrei György** balogi lelkipásztort, akit sok más szolgatársa mellett szintén megidéztek a pozsonyi vértörvényszék elé.

A 19. században rendszeres volt a templom karbantartása. A helytörténészek szerint sokan látogatták az istentiszteleteket, nagyobb ünnepek idején zsúfolásig megtelt a templom, olykor-olykor ezer embert is befogadott.

Fontos szólni arról is, hogy a templom faragott kőből készült, amit a balogi kőbányából nyertek. Fa elemei és bútortáza zömmel eredeti. A szószéket **Nagy János** balogi asztalosmester készítette a balogi erdőből származó faanyagból, amit a gyülekezet már nem tudott kifizetni. A pénzühiány okozta azt is, hogy a torony építése csak 1780-ban fejeződött be.

Említést érdemel az 1899-es esztendő, mivel akkor alakult az első egyházi énekkar 45 taggal, a református iskolamester, **Koós István** vezetésével. Ez a férfikar 2001-ig szolgált a híveket. Utódja, a női kar 2002-től működik sikeresen. A 20. század vérzivataros évei, a trianoni gyalázat és az itt élő magyarság üldözése lehetetlenné tették a szentélyünkről való megfelelő gondoskodást. Így csak az 1954-55-ös években került sor nagyobb méretű tatarozásra. Ekkor templomunknak két gyülekezete volt, az alsóbalogi és a felsőbalogi, két gondnok: **Ibos István** és **Majoros János** vezetése alatt.

Lelkipásztoraink a nehézségek ellenére becsülettel helytálltak. A két világháború között kiemelkedő munkát végzett Nt. **Csabai Pál**, aki a balogi temetőben nyugszik, Nt. **Lehotai János** és **Samu István**. Rossz időben, 1945-ben szolgált gyülekezetünket Nt. **Kulcsár Ferenc**, mivel akkor történt a lakosság elhurcolása a málenkij robotra. Beszolgáló lelkészként tevékenykedett Nt. **Burszky József** és **Molnár Samu**. 1955-től 20 éven át Nt. **Ádám Lajos** nevelte híveit. Ezután 24 éven át beszolgáló lelkészek tevékenykedtek: Nt. **Dobos Béla**, **Szócs Kálmán**, **Miklós István**, **Boros István**. 2001-től állandó lelkészei vannak a gyülekezetnek: Nt. **Blanár Erik** és **Gabriella**, majd Nt. **Sásák Attila** és **Ilona**.

Gondnokságom 25 éve alatt templomunkon és a parókián több beavatkozásra került sor, így:

1984-ben villamosítottuk a harangot, amihez özv. **Mihalik Pálné** 7 ezer koronát adományozott.

1994-ben fődémceserére került sor, a templom pléhteje 102 ezer koronába került, a községi hivatal (**Jačmeník Pál** akkori polgármester révén) 50 ezer koronával járult hozzá.

1999-ben tetőfestés 64 ezer koronáért.

2001-ben belső festés 59 500 koronáért.

2002-ben a parókia tatarozása 740 ezer koronáért. Tá-

mogatóink: *Református Egyházi Zsinat*: 80 ezer korona, *Rákóczi Szövetség*: 300 ezer korona (Dr. **Fehérné Tamás Judit** segítségével).

2007-ben a templom tatarozása 925 ezer koronáért. Támogatóink: a *Szlovák Köztársaság Kormánya*, **Csáky Pál** miniszterelnök-helyettesnek köszönhetően 200 ezer korona. A községi hivataltól 2006-ban 50 ezer korona (**Danka Cochová**) 2007-ben 50 ezer korona (**Csúr Tibor**), 20 ezer koronát pedig pályázaton nyertünk. 100 ezer koronát kölcsönöztünk a Református Egyházi Zsinattól és 95 ezer koronát a tatarozást végző kivitelezőtől, amit egy év leforgása alatt kell törleszteniük.

Összesen tehát 1 897 500 koronát fektettünk be az elmúlt 25 év alatt. 750 000 koronát kaptunk a felsorolt támogatóktól. 952 500 koronával járultak hozzá Nagybalog lakosai és mások.

Kiemelem a legnagyobb összegeket ajándékozó személyeket:

Nt. **Poznán Béla** 10 ezer Sk + (apósával és barátjával) 25 ezer korona,

Gredula János 20 ezer korona,

Gay Jones 61 ezer Sk + 25 ezer Sk a párizsi gyülekezettől.

195 000 Sk tartozással nézünk a jövőbe, reménnyel.

A presbitérium nevében szívből köszönöm minden támogatóknak jóindulatát, egyházunk iránti szeretetét, amit anyagiakkal is kinyilvánítottak! Még egyszer köszönöm!*

* **Pecsók Gyulának a templomszentelésen elhangzott gondnoki beszámolója alapján. Az említett, csaknem 200 000 Sk-t kitevő tartozás rendezését dr. Szepesházy Kálmán ajánlotta fel.**

*

Egy kopjafa születése

Nagybalogon, a Templom-hegyen új kopjafa köszöntötte nemzeti forradalmunk 160. évfordulóját.

Az 1848-as magyar forradalom és az azt követő szabadságharc emléke mindig büszkeséggel tölti el az ember szívét, lelkét. Öröm emlékezni a dicső napokra, a szabadságra, egyenlőségre, testvériségre hívó jelszavakra. Különös, hogy a forradalom céljai 160 év múltán sem teljesültek maradéktalanul. Ezért is tartottuk mi, nagybalogiak fontosnak egy kopjafa felállítását, hogy jelképesen hívja, szólítsa emlékezni a falu népét legnagyobb nemzeti ünnepünkön. Így 2008. március 16-án ünnepélyes keretek között, emlékezve a márciusi ifjakra is, került sor a kopjafa felavatására.

Egy nyelvhatáron fekvő településen, amilyen Nagybalog is, nem egyszerű, de nagyon fontos cselekedet az emlékjelhaladás. Fontosságát növeli, hogy a 20. században óriási megrázkódtatásokat élt meg a falu népe. Hisz a második világháborút 61 fiatal nem élte túl, sőt a „felszabadítók” 136 lányt és fiút elhurcoltak „málenkij robot”-ra, hogy három vagy öt évig rabszolgaként dolgozzanak a donbaszi szénbányákban, ahonnan 19-en nem térhettek haza. Hatottak a **Beneš**-dekrétumok is: 30 csa-

lád 100 tagja éveket töltött a morvaországi keményszívű gazdák szolgálatában. Nem csoda, hogy lelkileg is megtörte őket a sors, és átmenetileg kiszolgáltatottjai lettek a hatalom kénye-kedvének. Az alig 1000 lélekszámú község életében ennyi sérelem és fájdalom megroppantja az embert. Ennek tudható be, hogy a magyar iskolák újraindítása után sok szülő a szlovák nyelvű oktatást választotta gyermeke számára. A magyar nemzet történelme, kultúrája, hagyományai, dicsősége és fájdalma számukra ismeretlen maradt.

Nagybalog népe a fásultság, az érdektelenség szürke köntösét a rendszerváltás utáni években is sokáig viselte. Némi oldódást hozott a *Szivárvány Énekkar* és a *Gyöngyösi István Irodalmi Kör* áldásos tevékenysége. Mérőföldkőnek számított a 2005-ös esztendő, amikor emléktáblát avattunk a világháborúk hőseinek és az elhurcoltak szenvedéseinek emlékére.

Az énekkar és az irodalmi kör rendszeresítette műsorát nemzeti ünnepünk, március 15-e és gyásznapiunk, október 6-a tiszteletére, melyekre, emlékhely híján, a református templomban került sor. (Igaz, a *Csemadok* tagjainak részéről már korábban felmerült a kopjafa felállításának igénye.)

A 2006-ban történt elnökváltás után felgyorsultak az események, fontos, megoldásra váró feladattá vált a kopjafaállítás kérdése. Több pályázatot készítettünk, főleg magyarországi kiírásoktól várva az anyagi támogatást. A harmadszori elutasítás után a *Csemadok Nagybalogi Alapszervezetének* vezetősége úgy döntött, hogy saját erőből próbálja megoldani a kopjafa felállítását, a magyar nemzeti forradalom 160. évfordulójának tiszteletére. **Pál Csaba** mérnök, az alapszervezet elnöke információ- és anyaggyűjtésbe kezdett. Sikerült jó munkaeszközöket és szakembert is találnia. Az erdész segítségével megfelelő, lábön száradó tölgy is akadt a nagybalogi erdőben. A fűrésztelepről **Miko József** nagybalogi asztalosmester műhelyébe került az alapanyag. Az előre elkészített tervek és rajzok alapján elkezdődött az alkotómunka, és 2 héttel az avatás előtt el is készült az első nagybalogi kopjafa, hogy az 1848/49-es események dicső emlékét őrizhesse majd a templomkertben.

Háttér munkaként beindult az avatási ceremónia megszervezése. Közösen készült az énekkar és az irodalmi kör, hogy méltó keretet biztosítson a március 16-ai avatásnak.

Elkészült az események forgatókönyve, az ünnepi beszéd szövege is. A meghívók és értesítők már hetekkel az ünnep előtt célba értek. Ezután kellemes meglepetésként érte a szervezőket, hogy a nagybalogi képviselő-testület mellett több magánszemély és vállalkozó anyagi támogatást nyújtott. Így **Ibos Zoltán** mérnök, **Molnár András** építkezési vállalkozó, **Polónyi Péter** mérnök, az *Agrotrade* igazgatója, **Simon Gyula** mérnök, energetikus, **Elek Béla** magánvállalkozó, **Molnár Tibor** mérnök, a *Molimpex* tulajdonosa, **id. Simon Gyula**, valamint a *Gömör-Kis-hont Vármegyei Ózdi Lovas Bandérium* kapitánya, **Vitkó Egon** felajánlotta huszárjainak ellenszolgáltatás nélküli közreműködését.

Az avatás napján, március 16-án borús reggelre ébredt a falu népe, de a lelkesedés így sem lohadt. Eltávolították a kopjafát védő fóliát, és felkerült a lepel, amit nemzeti színű szalag rögzített. A délelőtti órákban megérkeztek az ózdi huszárok is, a falu népe pedig egyre nagyobb számban gyülekezett a református templom előtt, ahol fiatal lányok fogadták őket, és kokárdát tűztek felöltőikre. Jöttek a balogvölgyi falvak képviselői is: polgármesterek, Csemadok-elnökök, a Rákóczi Szövetség tagjai, a Csemadok Rimaszombati Területi Választmányának képviselői, a magyarországi testvérközség, Susa-Uraj küldöttei **Tartó Lajos** vezetésével és a többi meghívott vendég is.

Fél tizenkettőkor, a templom orgonájának hívószavára mindenki helyet foglalt a padosorokban, hogy meghallgassa Nt. Sasák Attila lelkész virágvasárnapi igehirdetését, és lelkiekben feltöltődve legyen részese a nagybalogi avató ünnepségnek. Közben a huszárok egy csoportja bejárva a falu utcáit, hívogatta a késlekedőket.

Az istentisztelet után nagy tömeg állta körül a kopjafát, Vitkó Egon huszárkapitány pedig felsorakoztatta 8 tagú bandériumát, hogy díszőrséget állva vigyázzák a kopjafaavatás minden pillanatát. Ezután jelentést adott a falu polgármesterének, Csúr Tibornak, hogy kezdetét veheti az avatási ceremónia. Nemzeti imánk eléneklése után megnyitó, vers, ünnepi beszéd és egy fohász hangzott el, majd a kopjafa leleplezése következett.

A büszkén magasló kopjafa méltón hirdeti a magyar nép 1848-as dicső tetteit. Ezt köszöntötte az énekkar és az irodalmi kör összeállítása, amely **Kossuth**-nótákból és **Petőfi**-versekből állt össze **Lévay Tibor** karnagy zenei kíséretével. Majd **Sebők Valéria**, a *Csemadok TV* elnöke méltatta a fontos eseményt.

Végül a helyi szervezetek és a vendégek elhelyezték koszorúikat a kopjafa talapzatán. A 13 koszorú nemcsak az avatás emlékét őrzi, hanem véletlenül bár, de utal az aradi tizenhárom vértanúra is.

Befejezésül elhangzott a *Szózat*, a huszárok pedig fegyvelmezten elvonultak, hogy a meghívott vendégekkel és a szervezőkkel újra találkozzanak a művelődési ház nagytermében tartott ünnepi fogadáson. Itt a kölcsönös köszönetek elhangzása után magyarországi vendégeink a megértés, a testvériség és az összefogás mintapéldájának minősítették a nap történéseit.

Koós István

A nagybalogi református templom

Az ózdi huszárok a zászlóval

Az emlékoszlop

Az avatóünnepség résztvevői

Könyvről – könyvre

Letűnt korok emlékezete

A Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet egyik legfiatalabb intézménye a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum. 1974-ben a megyei múzeumi szervezet régészeti, numizmatikai, közzétani és megyei történeti gyűjteménye Balassagyarmatról átkerült a szécsényi múzeumba (Forgách-kastély). A felújított épületben létrejött múzeumot 1975 tavaszán nyitották meg a nagyközönség előtt. Az állandó régészeti kiállítás Nógrád megye múltjából a paleolitikum, neolitikum, bronzkor, vaskor, népvándorláskor, honfoglaláskor, Árpád-kor tárgyi emlékanyagát szemlélteti. 2005-ben készültek el a kastély rekonstrukciós munkálatai, s ma már a megújult régészeti kiállítás tekinthető meg a gyönyörű környezetben fekvő múzeumban.

A Kubinyi Ferenc Múzeum két fiatal régésze, **Guba Szilvia** és **Bácsmegi Gábor** tollából *Letűnt korok emlékezete* címmel született meg 2007 augusztusában egy összefoglaló kötet a 2005–2006-ban Szurdokpüspöki határában zajlott ásatásról. Szurdokpüspöki a Salgótarjánt Hatvannal összekötő 21-es főút mentén, a Mátra lábánál, a Zagyva völgyében fekszik. A feltárást a 21-es főút bővítését megelőzően kerülhetett sor. A feltárt terület nagysága kb. 15 ezer m², amelyről több korszak (újkőkör, rézkor, bronzkor, római kor, népvándorláskor) leletei kerültek elő. A 2005-ös ásatási szezonban előkerült leleteket még ugyanazon évben egy kisebb kiállítás keretében mutatták be a község falunapján. A két év alatt előkerült tárgyakból nyújt ízelítőt a *Letűnt korok emlékezete* c. füzetkönyv. Időrendben, a legkorábbi korszakoktól az újabbak felé haladva veszi sorra a leletanyagot – az általános régészeti háttér bemutatásával helyezi el az olvasó számára a megfigyelt jelenségeket, feltárt objektumokat és tárgyakat térben és időben. Változatos leletanyagot mutat be a könyv. Előkerült például újrafelhasznált neolitikus kőbalta, rézkori – s ezen belül a bolerázi kultúrához köthető agyagkocsi-modell, bronzkori nyílhegyek, zablá-oldaltagok, textildíszes kerámiák, IV. századi germán telep kemencéi, agancsból készült fésűi, római bronzpénzek, s két V. századi germán női sír – gazdag mellékletekkel stb.

A könyvet dr. **Vadai Andrea** (MTA Régészeti Intézete) lektorálta. A tördelés és formatervezés **Nicklas Larsson** régész munkája. Az ajánlást dr. **Szomszéd András** nyugalmazott főlevéltáros írta. A könyv gazdag képanyaggal illusztrált, könnyebb nyelvezetű, így a tágabb olvasóközönség is bátran kézbe veheti, ugyanakkor fontos információkkal szolgálhat Szurdokpüspöki és környékének legrégebbi történetéhez.

(Samu Levente)

Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve. 17. kötet (Szerkesztette: **Kováts Dániel**, 568 oldal, 2007.)

A már megszokott gazdag és igényes tartalommal jelent meg a Széphalom c. évkönyv. Rovatai (*Kazinczy és kora, História és hagyomány, Mesterek és művek, Nyelv és nyelvhasználat, Tükrök és tanúk, Számvetés és szemle*) betekintést engednek a magyar művelődéstörténetbe, különös tekintettel Kazinczyra, illetve az északkelet-magyarországi régióra.

A tartalomról legalább néhány, bennünket közelebről is érintő írásra hívjuk fel a figyelmet. **Kiss László** Kazinczy Hont megyei levelezőtársát, **Majthényi Lászlót** mutatja be, **Praznovszky Mihály** Kazinczy nógrádi barátjáról, **Mocsáry Antalról** ír. **Nyíri Péter** *Krasznahorka büszke vára és a hűség mítosza* c. tanulmányában **Jókai Mór** *Lócsei fehér asszony* c. regényét elemzi.

Latiatoc feleym zumtuchel mic vogmuc. Isa pur es chomuv vogmuc. (Összegyűjtötte, szerkesztette és az utószót írta: **Töltéssy Zoltán**. *Miskolci Egyetem*, 84 oldal, 8 szövegváltozat, Boldva-Miskolc, 2007.)

A kiadvány a *Halotti Beszéd* eddigi kiadásait tartalmazza 1770-től 1849-ig, betűhív átiratban, majd az eredeti szöveg betűhív közlése, a források és a szerkesztő utószava következik. A probléma jellegéből adódik, hogy nehéz egyértelmű és végső döntést hozni a *Halotti Beszéd* keletkezési helyét illetően. Töltéssy Zoltán utal arra, hogy **Mezey László** 1971-ben megjelent tanulmányának megjelenése óta a Rima menti jánosi bencés apátságát tekinti a kutatás legrégebbi összefüggő nyelvemlékünk szülőhelyének. A szerző **Szendrey Jankára** és **Madas Editre** hivatkozva a korábban már ugyancsak számba vett boldvai bencés apátságot hiszi keletkezési helynek. A füzet ennek a rokonszenves ragaszkodásnak a jegyében született. Mi, tudatában lévén a teljesen talán soha el nem oszlatható bizonytalanságnak, s őszinte szeretettel tudomásul véve a boldvaiak ragaszkodását, megmaradunk jánosi mellett.

Lokális cigány közösségek Gömörben. Identitásváltozatok marginalitásban. (Szerkesztette: **Prónai Csaba**. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2005. 128 o.)

A kötet a *Kisebbségi léthelyzetek – interetnikus viszonyok. Adatok, elemzések, kutatási eredmények* c. sorozatban jelent meg. A szerkesztő előszava vezeti be a kiadványt, amely hét tanulmányt tar-

talmaz **Arne B. Mann, Prónai Csaba – Vajda Imre, Geese Annabella, Kovács Attila, Kuchta Karin, P. Bodnár Enikő és Pusko Gábor** tollából. A Balog-völgy, Baraca, Barka, Dernő, Sajógömör és Tornalja példáján járja körül az identitás, illetve a cigány-nemcigány kapcsolatok esetenként szövevényes kérdéskörét.

Košický mešťan Márai – Márai, a kassai polgár. (Összeállította **Mészáros Tibor**, fordította **Alexander Balega**. 147 o. *Hernád Magyar Lap- és Könyvkiadó*, Kassa, 2008.)

A kétnyelvű A4-es formátumú kötet voltaképpen egyfajta életrajz, melynek sajátosságát talán a központi fejezetcím mutatja: *Vallomások a kassai polgárról (Életút egy város bűvkörében)*. Ezt a kassai főpolgármester bevezetője, illetve egy „képes“ bevezető előzi meg, majd egy életrajzi kronológia, illetve *A siker – félreértés? (Közélet a Máraititokhoz)* címen elemzés olvasható Márairól, műveinek fogadtatásáról.

Számadás. Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből. (Szerkesztette: **Bodnár Mónika**. *Gömöri Múzeum Baráti Köre*, Putnok, 2007-2008. 538 o.)

Mint a címéből is sejthető, egyfajta összegzés ez a kötet. A Gömöri Múzeum volt igazgatónője által négy fejezetbe rendezett kötet a Gömöri Múzeum húsz évét, a szerzőnek a Putnokkal és Gömörrel kapcsolatos írásait, a *Múzeumi Napokon* (2004–2006) elhangzott előadásokat, valamint a Honismereti pályázatokra érkezett díjnyertes pályaműveket tartalmazza.

Paládi-Kovács Attila: Ipari táj. Gyárak, bányák, műhelyek népe a 19-20. században. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 327 o.)

Mint a szerző írja, „Ez a kötet a gyorsan távolodó ipari kornak, s még inkább a magyarországi bányászok, kézművesek, gyáripari munkások egykor volt csoportjainak kíván emléket állítani.“ Megvallja a szerző a személyes indíttatást is: „Életrajzi tény, hogy (a szerző – bki) maga is ipari tájon – Ózdon – született és nevelkedett 18 éves koráig. [...] Ezzel a könyvvel apám és a többi munkás felmenőm, közeli rokonom emlékének is tartozom. [...] A témát tőlük kaptam, nem kellett keresnem. Beleszülettem az ózdi munkásság egyik sajátos, eredete és származása, lakóhelye és gyári pozíciója által is jellemezhető tömbjébe. Azok az emberek mind születetten is magyar nyelvűek, felmenőik még paraszti származásúak voltak. Az ózdi gyökerek, az ott szer-

zett tapasztalatok, máig élő emlékek és a napjainkig fennmaradt emberi kapcsolatok segítettek hozzá e könyv sok részletének megírásához. Ez a háttér adja meg a magyarázatot a csatlakozó képanyag ózdi túlsúlyára is.“ Közismert, hogy Gömör ebben a témakörben igencsak érintett. Nem csupán a gömöri vastermelők által megálmodott vasipari központ, Ózd révén. Íme, a kötetben említett gömöri települések: Berzété, Betlér, Csetnek, Csucsom, Dernő, Dobsina, Gombaszög, Hangony, Jólész, Klenóc, Rimakokva, Kőrös, Krasznahorkahosszúrét, Kuntapolca, Lucska, Krasznahorkaváralja, Nadabula, Pelsőc, Pelsőcardó, Putnok, Rákos, Rimabrézó, Rimaszombat, Rozsnyó, Rozsnyóbánya, Rudna, Sajógömör, Szalóc, Szentsimon, és Vigtelke. Bekerült a kötetbe a szerző *Régi bányászat Gömörben* c. tanulmánya is. A monográfia monumentális összegzése mindazon ismeretanyag, amelyet a néprajztudomány az ipari munkásság vizsgálata során eddig felhalmozott. Külön kiemelendő a kötet gazdag illusztrációs anyaga.

Paulinyi Oszkár: Gazdag föld - szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. (*Gazdaság- és társadalomtörténeti Füzetek* 3. Szerkesztette: **Buza János** és **Draskóczy István**. Budapest, 2005., 427 o.)

A kötet válogatás a besztece-bányai születésű szerző tanulmányaiából. (A legkorábbi 1924-ből való, a legkésőbbi 1980-ban jelent meg.) Olvashatunk a sóregálé kialakulásáról, a réz- és aranybányászatról, a középkori bányavállalkozás és bányajog kérdésköréről. Több tanulmány érinti a Garam-vidéki bányavárosokat (egyebek mellett Besztece-, Selmec- és Körmöcbánya). Külön kiemelésre kívánkozik *A kézműves vasipar állapota és terjedése a Kárpát-medencében 1500-1560 között* c. tanulmánya, benne megannyi, Gömör megyei adattal. A kötet közli a szerző életrajzát, méltatását (**Vörös Károly, Heckenast Gusztáv** és **Draskóczy István** tollából). Az Előszót **Draskóczy István**, az utószót **Buza János** írta.

Paládi-Kovács Attila: A Barkóság és népe (*Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság*, Miskolc, 2006. 192 o., angol és német összefoglalás)

Második, bővített kiadásban megjelenő munka, amely 1982-ben (szintén Miskolcon, a *Borsodi Kismonográfia*k c. sorozatban) önálló kötetben is napvilágot látott. Gazdagon adatolt, helyszíni kutatásokon alapuló monográfiája a Bükk északi előterében, Gömörben a Macskás patak völgyében élő néprajzi csoportnak.